

IN DIT NUMMER:

Truus Gerhardt
De sluier weggevallen

4

Jan Buschmann
Old soldiers never die, they just fade away

14

Piet Moerman
Bijna 100 jaar!

18

28-09-13: Lustrum

Nostalgische overpeinzing van een oude rector

De Van Dale heb ik er niet voor geraadpleegd maar toen ik hoorde dat deze Tolle over nostalgie ging vroeg ik me allereerst af of dat woord voor mij nu een positieve of meer negatieve betekenis heeft. Mooie gedachten

over vroeger kunnen natuurlijk nooit kwaad, een goed borrelpraatgesprek met als thema 'Weet je nog...' en dan een sterk verhaal met een mooie anekdote is een prettig tijdverdrijf maar veel schiet je erin het

vervolg op: PAGINA 2

EN VERDER:

Marielle Pronk:	Aan het indexamenhof	3
Eva Brouwer:	Herinneringen	7
Ramsey Nasr:	mi have een droom	8
Brendan Determan:	Beauty and Brains	9
Willem van der Graaf:	Nostalgie	10
Pieter Steinz:	Made in Europe	12
Eppo van Veldhuizen	Verbondenheid	17
Charlotte Polak	Geschiedenis van de toekomst	22
Jacques Frenkel	Achteraf bekeken	24
Marietje d'Hane	Zwangere bergen	26

praefatio

NOSTALGIE

Een lustrumjaar staat altijd bol van nostalgische gevoelens. Wij herinneren ons vooral de mooie momenten, de kameraadschap, de liefde, de veiligheid en de ontdekkingsreis. Een zekere heimwee overvalt ons allen. Wat was die middelbare schooltijd toch fantastisch! Vergeten zijn de verveling, de ruzies, de onzekerheden, angsten en het gelukzalige gevoel dit alles achter je te kunnen laten. Het is goed eens in de vijf jaar bijzondere herinne-

ringen met elkaar te delen. Elkaar te laten geloven in die prachtige verhalen die met het ouder worden steeds oncontroleerbaarder en mooier worden. We keren terug in een geconstrueerde werkelijkheid waar we enorm van genieten. Zo ook dit jaar. Hoofdredacteur van Tolle Belege Marielle Pronk heeft een prachtig nummer vol herinneringen samengesteld. Ook is zij namens Semper Floreat verantwoordelijk voor het programma van

de reünie op zaterdag 28 september. Het wordt een groot feest met een uitdagende programmering. Zakelijk leider is ons bestuurslid Kees de Graaff en rector Paul Scharff onze verbinding met de school. Vele oud-leerlingen, (oud-) docenten en andere bij het Erasmiaans betrokkenen geven ons met hun bijdragen het prettige gevoel dat het Erasmiaans nog zo gek niet is geweest als basis voor onze verdere ontwikkeling. Bovendien zullen de reünisten

zich verbazen over de professionaliteit van de huis-cateraar. Andere tijden, andere zeden. Kom dus in groten getale en dompel je opnieuw voor één middag onder in de Erasmiaanse sfeer die zo doet denken aan toen. De school, medewerkers van de school, de organisatoren van Semper Floreat en alle anderen die de reünie mogelijk maken, verdienen ieders aanwezigheid. door **KLAAS TASELAAR**

Met het lustrum in het vooruitzicht is het thema van deze Tolle belege nostalgie, omdat nostalgie vaak geassocieerd wordt met herinneringen aan onze schooljaren. De letterlijke betekenis van nostalgie vindt zijn oorsprong in het Grieks: nostos betekent terugkeer en algos droefheid, pijn, het lijden.

De pijn van een oude wond die je hart nog kan laten bloeden. Het is het verlangen naar een tijd waarin we ons vertrouwd, geliefd, beschermd, gewaardeerd of veilig voelden.

Maar voor nostalgische gevoelens hoef je niet zover terug te gaan in de tijd. Terugkijken naar wat was is ook terugkijken naar wat kort geleden was.

In de jaren dat ik met Walter Baghuis heb samengewerkt aan Tolle belege hebben we een verleden opgebouwd van vriendschap en eensgezindheid. 'Never change a winning team' maar helaas is er toch een einde gekomen aan deze exclusieve samenwerking. Om persoonlijke redenen heeft Walter besloten zijn aandacht op andere zaken te richten. Ik kijk terug op een leuke en inspirerende periode van ruim drie jaar waarin ik een hoop van Walter, met zijn originele invallen en onconventionele gedrag, heb geleerd en waarin we allebei veel voldoening hebben beleefd aan het schrijven zelf. Zijn wegvallen voelt een beetje onaf.

Het bestuur van Semper Floreat spreekt zijn grote waardering uit voor Walter's vakmanschap, creativiteit en inzet. Hij heeft Tolle belege naar een hoger niveau weten te tillen. We wensen hem veel geluk en succes, nu en in de toekomst.

Maar dit bestuur zit ook met een probleem: hoe nu verder? In overleg met de andere bestuursleden is besloten dat ik deze lustrum-Tolle verder leven in zal blazen.

Een blad in elkaar zetten is een vak apart en ik beseft al snel dat ik daar eigenlijk helemaal geen verstand van heb. Met de professionele hulp van de vormgever Marc van Gijn, de steun van Joost de Man die mij langs de zijlijn in de gaten heeft gehouden en Victor de Jonge voor het correctiewerk is het me gelukt jullie deze lustrum-Tolle te presenteren. Maar mijn hoofdredacteureschap zal van tijdelijke aard zijn en het bestuur is op zoek naar een opvolger.

Alle schrijvers in deze lustrumeditie laten hun gedachten terugvoeren naar het verleden. Charlotte Polak met Geschiedenis van de toekomst, Eppo van Veldhuizen met een artikel over verbondenheid, Willem van der Graaf over zijn ervaringen met het European Youth Parliament, Joost de Man met een 'in memoriam' voor Jan Buschmann, Eva Brouwer met herinneringen aan haar oude fototoestel, Mieke van den Berg met een biografie over Truus Gerhardt, de eveneens getalenteerde zus van Ida, Marietje d'Hane over de hexameter en Pieter Steinz over de Laokoöngroep uit de Griekse kunst, om een aantal namen en onderwerpen te noemen. Stuk voor stuk leuk en interessant om te lezen.

Maar we kijken niet alleen terug. Op zaterdag 28 september 2013 zal het lustrum plaatsvinden, als vanouds in de vertrouwde school aan de Wytemaweg. Mensen uit een tijd van weleer terugzien, horen wat hen bezighoudt maar ook wat hun toekomstdromen zijn.

We kijken uit naar jullie komst en beloven jullie een zeer gevarieerd programma waar voor iedereen iets bij zit.

Tot zaterdag 28 september!

hoofdredactie **MARIELLE GISPEN-PRONK**

colofon

20e jaargang nummer 1
Juni 2013

Tolle Belege is een uitgave van
Semper Floreat, de oud-leerlingen-
vereniging van het Erasmiaans
Gymnasium en verschijnt twee keer
per jaar. Oplage: 1.500

Redactie & Bestuur:

Klaas Taselaar
Kees de Graaff
Marjolein Leibbrandt
Marielle Gispén-Prónk
Charlotte Polak
Joost de man
Eppo van Veldhuizen

Ontwerp en vormgeving
TradeMARC design&layout
www.trademarc.nl

Correspondentieadres:
Elisabethlaan 12
3051 JB Rotterdam

Bankrekeningnummer:
2150276 t.n.v. Semper Floreat
De contributie bedraagt € 15 per jaar of
€ 10 voor studenten (max. 5 jaar)

Opmerkingen/reacties/
rectificaties/kopij:
administratie@semper-floreat.nl

Adopteer een stoel in de Aula!

De aula, kloppend hart van de school, is toe aan een grote opknapbeurt. En ook nu laat de financiële positie van de school het niet toe deze uit eigen middelen te bekostigen.

De Stichting Vrienden van het Erasmiaans heeft de fondsen bij elkaar gebracht om de Aula een mooie opknapbeurt te geven.

De stoelen ontbreken echter nog. Een ideale gelegenheid voor (oud)leerlingen om een permanente plek in de Aula in te nemen, voor een luttel bedrag voor eeuwig blijven zitten op het Erasmiaans...

Er zijn al meer dan 60 stoelen geadopteerd, ook meedoen? Ga naar naar:

www.kleurdeaulablauw.nl

vervolg van: **DE VOORPAGINA**

algemeen niet mee op. Ze gaan bovendien nogal eens gepaard met 'vroeger was het beter'. Dat geldt zeker voor onderwijsgeven: Waar is de tijd gebleven dat het Erasmiaans nog maar een paar honderd leerlingen had, de docent een echte autoriteit was, meerkeuzevragen taboe waren, leerlingen aan je lippen hingen, ouders nog aan de kant van de docent stonden, de rector boven aan de trap met strenge blik toekeek of de leerlingen decent gekleed waren, de inhoud boven de vorm ging, toen geld en administratie nog ondergeschikt waren, de klassen kleiner, kennis zaligmakend, de leerlingen nog konden rekenen en foutloos spellen, docenten elkaar onderling voutsvoeren, de mediatheek nog een bibliotheek was, boeken er waren om gelezen te worden, de conciërge nog een clavier was, mannen een stropdas droegen en het woord computer nog bedacht moest worden.

Dat waren nog eens tijden. Alles was anders of toch eigenlijk niet? In de kern ongetwijfeld niet. Leerlingen en docenten maken nog net zo veel leuke en vervelende dingen mee, de school is voor hen nog even belangrijk, ook deze leerlingen zullen het later over de goeie ouwe tijd hebben, "weet je nog..." En hopelijk blijft er een oud-leerlingenvereniging die eens in de vijf jaar voor ons een dag organiseert waarop we kunnen terugkijken, sterke verhalen vertellen, tegen elkaar kunnen zeggen "Jij bent ook niets veranderd...", een dag waarop we ons even alleen de mooie dingen herinneren en vooral een dag waarop we weer even jong zijn. Want dat is mischien wel de echte betekenis van nostalgie: weer even jong kunnen zijn. Jammer dat je daarvoor eerst oud moet worden. Ik kijk uit naar 28 september, want dan ben ik weer 16 jaar.

door **RECTOR PAUL SCHARFF**

Aan het eindexamenhof van de Zonnekoning

Het is lang geleden dat ik eindexamen heb gedaan maar soms droom ik er nog van. Voor mijn dromend geestesoog rijst dan het beeld op van een volle aula met examinandi. Ik zit aan een tafeltje met honderden vragen voor me waarvan ik er niet één weet. Het zijn geen nachtmerries maar echt prettige dromen kan ik het ook niet noemen. Want als ik wakker word heb ik een oneindig gevoel van opluchting: geen examens en geen tentamens meer, nooit meer.

Maar dan gaan je kinderen eindexamen doen. Dat machteloze gevoel dat je het zelf niet meer in de hand hebt. Ik heb een vriendin die nog elke keer kan uitroepen dat ze zo blij is dat die rottijs van de eindexamens achter haar ligt. Haar dochter had faalangst. Nachtenlang was ze in de weer geweest om haar dochter gerust te stellen en moed in te spreken. Ze ging tot het uiterste om het haar naar de zin te maken.

Onze ervaringen lopen hier en daar wat uiteen want ik heb een zoon waar faalangst in geen velden of wegen te bespeuren viel. Maar verder kon je de parallel wel trekken. Het was hier het Hof van mijn zoon, de Zonnekoning. De hofhouding bestond weliswaar slechts uit twee lakeien, zijn moeder en zijn vader, maar voor hen golden dezelfde strikte gedragsregels en rituelen. Het was voor mij, als Eerste Kamermeid des Konings, een grote eer en een onuitsprekelijk genoegen te worden toegelaten bij het ontwaken van mijn zoon. Alleen het startsein van dit 'Petit Lever' vond niet altijd in de ochtend plaats. Het liefst bleef hij tot drie uur in zijn bed liggen en dan nog moest ik hem wakker maken. Mijn zoon had soms geen idee hoe laat zijn examens begonnen. Daar maakte ik hem op attent. Op mijn heel behoedzaam gestelde vraag of hij alsjeblijft wilde opstaan was het antwoord steevast:

"NEEEEEEE!!!"
"Jawel, kom op, je moet eruit. Nu! Over een uur moet je op school zijn."
"GA WEG!"
"Nee, ik ga niet weg. Ik wil zien dat je eruit komt. Je centraal examen begint om negen uur."
"Wat! Heb ik om NEGEN uur examen?? Neeeee! Dan kan ik dus WEER niet uitslapen!"
"Kom er nou uit, man!"
"STRAKS."
"Joh, als ik gewild had dat je er 'straks' uitkomt dan had ik toch wel gevraagd: 'Kom je er straks uit?'"

Straks; een woord dat ik door het veelvuldig gebruik ervan onuitstaanbaar ben gaan vinden.

Aan de ontbijttafel stond alles voor hem klaar, croissants, warme broodjes, kopje thee, versgeperst sapje. Mijn enige verlangen was hem niet af te leiden van zijn examens. Op mijn cognitieve hulp heeft hij zich echter nooit aangewezen gevoeld. Omdat ik zelf indertijd gekozen heb voor de 8-jarige variant van de opleiding werd ik door mijn kinderen voor geestelijk minder vermogend aangezien.

Mijn zoon plande niks, deed alleen het hoognodige en was volslagen ongeorganiseerd.

Ik heb onlangs gelezen dat de prefrontale cortex van het puberbrein, die een rol speelt bij planning en organisatie, hier debet aan is: die zou nog niet uitontwikkeld zijn. Fijn om te weten maar je hebt er geen moer aan. Je zit er als ouder toch maar mooi mee met dat ongeïnteresseerde pubergedrag.

Ergenis was er ook om de nuttelosheid waarmee mijn zoon de dag doorbracht. In huis was hij nagevoeg onzichtbaar. Hij zat meestal op zijn kamer waar hij disproportioneel veel tijd besteedde aan het spelen van allerlei computerspelletjes. Als ik binnenkwam dan was hij altijd - heel toevallig - net even gestopt met studeren. Of hij ging de deur uit om te chillen. Die houding was soms aanleiding voor flinke spanning tussen ons. Hij vond mij gestrest. Ik raakte nog meer gestrest door het feit dat hij niet gestrest was. Hij op zijn beurt raakte toch gestrest van mijn gestress. Enfin, zo konden we nog een tijdje doorgaan.

Maar mijn zorgzaam moederhart kende geen grenzen. Een dag voor zijn centraal examen Duits, vlak voor sluitingstijd van alle winkels, kwam mijn zoon thuis met de mededeling dat hij geen Duits woordenboek had. Nooit gehad zelfs. Ik had werkelijk alles over voor het goede eindexamendoel, dus fietste ik naar de boekhandel om er een te kopen. De volgende dag was het weer raak. Alleen nu waren alle winkels dicht.

"Ik kan mijn woordenboek Engels niet meer vinden. WAAR HEB JIJ DAT GELEGD?"
"Waar heb ik dat gelegd? Ik heb nergens iets gelegd."
"Kan jij een woordenboek gaan lenen bij iemand?"
"Moet ik er nou op uit voor een woordenboek voor jou? Ik peins er niet over."
"Waarom niet? Je hebt toch niks te doen."
"Dat klopt. Ik heb niks te doen en dat hou ik graag zo."

Ik zou er natuurlijk verstandig aan gedaan hebben het hem zelf uit te laten zoeken maar daar werd ik zo bijgelovig van en dan ben ik zwak: stel dat hij hierdoor zijn Engels zou verpesten. Dus reed ik stad en land af, op zoek naar een woordenboek. Eenmaal terug bleek ik geen huissleutel bij me te hebben en mijn zoon was inmiddels weer ergens gaan chillen.

Daar zat ik dan - in het volle besef van de ironie van de situatie - op de stoep van mijn huis met het woordenboek in mijn hand en vroeg me vertwijfeld af

hoe het in godsnaam zover heeft kunnen komen dat ik op de stoep van mijn eigen huis moest zitten en niet meer naar binnen kon.

Zijn wij moeders stereotypen? Nee, want ik ken ook ouders die hun kind te allen tijde zullen wijzen op zijn eigen verantwoordelijkheden.

Bij mij zijn het bekende emoties geweest die een rol hebben gespeeld. In het zicht van de haven wil je je kind niet zien stranden. Je wilt later niet zijn verwijt dat je het niet hebt gesteund. Je bent niet alleen moeder maar ook de leerling die je zelf geweest bent. Elk meent zijn uil een valk te zijn dus je wilt uit je kind halen wat erin zit. Je hoopt dat het met een diploma op zak de vrijheid krijgt om zijn eigen keuzes te kunnen maken wat hij met de rest van zijn leven wil gaan doen. Wij overzien de lange termijn beter dan onze kinderen en dat moet dan toch te maken hebben met het nog niet uitgerijpte adolescentenbrein. Wat ik er aan heb overgehouden is dat ik er om die redenen alles voor over had mijn zoon te ondersteunen bij zijn examen. En ik weet dat ik het zo weer zou doen. Uiteindelijk functioneren we allemaal als kwartiermaker voor onze kinderen.

Mijn zoon heeft zijn diploma gehaald en is het huis uit. Het gaat heel goed met zijn studie en ik ben verlost van een aantal verantwoordelijkheden. Toch moet ik met enige weemoed constateren dat ik het rollenspel tussen mij en mijn zoon wel mis. Paradoxaal genoeg kijk ik er nu op terug als een dierbare periode. Gisteren was ik nog blij dat het voorbij was. Vandaag niet.

door **MARIELLE PRONK**

Truus Gerhardt: De sluier weggevallen

De drie gezusters Gerhardt - Truus, Ida en Mia, doorliepen allen het Erasmiaans Gymnasium. Er is veel bekend geworden over de middelste van dit drietal; Ida, een dichteres die veel literaire prijzen in ontvangst mocht nemen. Op haar honderdste geboortedag - 11 mei 2005 - presenteerden mijn man en ik in de Leopoldzaal van het Erasmiaans Gymnasium onze deelbiografie over deze ‘grand old lady’ van de Nederlandse poëzie: Trots en in zichzelf besloten. Ida Gerhardt. Afkomst en eerste deel van haar leven. Toen wij ons verdiepten in de poëzie van Ida Gerhardt (1905-1997) kregen we steeds meer oog voor haar familieleden.

door MIEKE VAN DEN BERG

Haar zusters Truus (1899-1960) en Mia (1918-1988) raakten in de vergetelheid, maar lieten in hun tijd ook van zich horen; van Truus verschenen gedichtenbundels en Mia heeft als literatuurhistorica diverse publicaties op haar naam staan.

In dit artikel schenken wij aandacht aan Truus Gerhardt die in een gedicht van Ida één keer bij name wordt genoemd. Het openingsgedicht van Ida Gerhardts bundel *De hovenier* (1961) is opgedragen ‘aan de nagedachtenis van mijn zuster Truus’ en kent de intrigerende regel: ‘Zij kende slechts één liefde: de volstrekte’. Uit dit gedicht blijkt vervolgens dat Truus werd begraven in mijn dorp Wassenaar. Nieuwsgierig geworden begonnen wij ons in de poëzie van deze vergeten zuster Gerhardt te verdiepen. Haar *Verzamelde Gedichten* werden een jaar na haar overlijden uitgegeven door P.N. van Kampen & Zn. te Amsterdam, een gerenommeerde literaire uitgeverij. Behalve haar twee eerder verschenen bundels *De engel met de zonnewijzer* (1935) en *Laagland* (1937) staan in de afdeling *Nagelaten verzen* niet eerder gepubliceerde gedichten. In de eerste twee bundels staan - soms al te - uitbundige natuurgedichten met regels als:

‘Een naam, gesmeed uit louter zonnefonkling / en smaragd, heb ik u in gedachten toegebracht / om u te danken... / harts-tochtlijk u te danken voor uw gloed en pracht’ (*‘Boerenwormkruid’* in *De engel met de zonnewijzer*.) *De Nagelaten verzen* intrigeren door de droefgeestigheid van veel kwatrijnen: *‘De rails langs, aan de zelfkant van de stad / mijn voeten slepen over ’t sintelpad. / ’k Staar naar de wagens, op dood spoor gereden.... / Daarin ligt heel mijn triest bestaan verval’*.

Waarom is Truus Gerhardt zo anders gaan schrijven? Zijn deze tragische woorden een afspiegeling van haar leven? Of is het ‘lyrisch ik’ hier aan het woord?

Na naarstig zoeken vonden wij verrassende brokstukjes informatie waaruit samenhangen tussen haar werk en leven naar voren komen. Dit heeft geresulteerd in een biografie over Truus Gerhardt die in 2010 verscheen: *De sluier weggevallen*. Truus Gerhardt. Biografie en *Verzamelde Gedichten*.

Jeugdjaren

Truus werd op 22 augustus 1899 in Amsterdam geboren. Toen zij in 1914 leerling werd - in klas 3b - van het Erasmiaans Gymnasium op de Coolvest was zij al vier keer verhuisd omdat haar vader steeds promotie maakte. Van opzichter bij de bouw werd hij achtereenvolgens leraar en directeur aan diverse ambachtsscholen; eerst in Alkmaar, daarna in Gorcum en Schiedam tot hij directeur werd van de Rotterdamse Ambachtsschool; op zijn gebied een topbaan. Ze kregen de directeurswoning van de oude ambachtsschool op de Katshoek toegewezen. Dat

was de zoveelste tegenvaller voor Truus’ moeder die nogal standsbewust was: in Gorinchem was hun huis te klein, ze had niet naar Schiedam, de ‘zwarte brandersstad’ van de jeneverstokerijen willen verhuizen, en nu kwamen ze vlakbij een onvervalste Rotterdamse volksbuurt te wonen. Al had zij door de positie van haar man een zekere status en was er voor alles personeel in huis, ze voelde zich niet thuis in Rotterdam. Dit kreeg op haar een ongunstige uitwerking; ‘dis-

Waarom is Truus Gerhardt zo anders gaan schrijven?

placed’ in de buurt, wilde zij het binnenshuis voor het zeggen hebben. Maar haar bezigheden waren ‘te ongericht om constructief te zijn’ en haar stemming kon zomaar omslaan, hetgeen verstikkend moet zijn geweest voor Truus en haar vijf jaar jongere zusje Ida.

Sydney van den Bergh

Truus raakte op het Erasmiaans spoedig bevriend met Sidney James van den Bergh (1898-1977), zoon van een maatschappelijk zeer vooraanstaande gefortuneerde familie die in Rotterdam margarinefabrieken bezat. Truus heeft Sidney ongetwijfeld boeiend gevonden, waardoor haar vijftienjarig hartje sneller ging kloppen. Een vriendschap die stellig de goedkeuring van haar moeder kon wegdragen. Truus en Sidney verloofden zich toen Truus 16 jaar was. Na zijn eindexamen in 1917 ging Sidney in militaire dienst en begon Truus aan haar eindexa-

menjaar. In 1918 behaalde Truus haar diploma gymnasium-a. Haar voornemen om zich op te geven voor de verpleging voerde ze niet uit. Waarschijnlijk bleef ze thuis om zich voor te bereiden op haar huwelijk en om haar 44-jarige zwangere moeder te helpen. In december werd haar zusje Mia geboren. De diensttijd van Sidney duurde door de mobilisatie twee en een half jaar. Daarna ging hij in Rotterdam economie studeren.

Huwelijken

Truus en Sidney trouwden in december 1920. Kort na Sidney’s kandidaatsexamen moest hij zijn studie afbreken omdat zijn vader hem als zijn opvolger in de fabriek zag, nadat Sidney’s broer uit de zaak was gestapt. Truus en Sidney kregen twee zonen: Jan en Peter.

Toen Ida na een conflict met haar ouders hoorde, dat zij haar studie niet langer wilden betalen, zorgde Truus dat Sidney deze kosten op zich nam. Tot 1926 woonden ze in Rotterdam, toen vertrok het gezin naar Berlijn-Dahlem, waar Sidney in één van de fabrieken van de firma ervaring moest opdoen. Vanuit Berlijn huurden ze - waarschijnlijk ook in Nederland een verblijfsadres te hebben - een woonhuis in Plasmolen, eigendom van de filosoof-kunstschilder Leo Niehorster (1882-1957). Hij was door teruglopende inkomsten genoodzaakt zijn huis te verhuren en ging met vrouw en zoon-tje op zijn nabijgelegen atelier wonen, een molen. Het contact tussen deze echtparen bleef niet oppervlakkig. Truus voelde zich aangetrokken door deze zestien jaar oudere filosoof-kunstschilder, een heel ander type dan haar echtgenoot die in hart en nieren zakenman was. Sidney op zijn beurt bleef niet ongevoelig voor Leo’s vrouw, dochter van een chirurg/burgemeester uit Groningen. Het gevolg was dat beide echtparen van partner wisselden. Nadat het huwelijk van Truus en Sidney in februari 1928 ontbonden was gingen Leo en Truus met haar zoon-tjes, Jan en Peter, in Loosduinen wonen waar ze in het huwelijk traden.

Sydney van den Bergh

Leo Niehorster

Eigen stem

Truus Gerhardt las graag gedichten en was geabonneerd op het maandblad *De Stem*, geredigeerd door Dirk Coster (1887-1956), een inspirerende iterator. *De Stem* had een bijblad, *Critisch Bulletin*, onder redactie van Anthonie Donker (pseudoniem van N.A. Donkersloot).

Nadat Truus Costers bloemlezing *Nieuwe Geluiden* had gelezen, schreef zij Coster in 1933 een geëxalteerde brief, waaraan zij gedichten toegevoegd had en vroeg hem, of liever gezegd, smeekte hem om te mogen horen of zij aanleg had en of haar verzen in aanmerking konden komen voor plaatsing in *De Stem*.

Coster, door haar talent getroffen, nam in 1934 zeven gedichten op.

Het contact tussen Truus en Coster groeide uit in een vriendschap met hem en zijn vriendin Marie van Kranendonk (1890-1979). Door deze vriendschap, die vooral werd onderhouden door een intensieve briefwisseling, is veel bekend geworden over deze jaren uit het leven van Truus. Zij schreef hun eind jaren dertig, begin jaren veertig lange onstuimige brieven, vaak tien vellen lang.

In 1935 verschenen elf gedichten van Truus Gerhardt in *De Stem* en in de herfst van dat jaar werd haar debuut *De engel met de zonnewijzer* uitgegeven door P.N. van Kampen & Zoon te Amsterdam.

Naast een sprekende aanbeveling van Coster, schreef Donker in de prospectus van de bundel: ‘[...] *De Engel met de Zonnewijzer* is het bijzondere debuut van een oorspronkelijk talent. Aan natuurpoëzie zijn wij tamelijk arm. In deze gedichten vereenigt zich een zuivere waarneming van het natuurleven met een persoonlijk, vurig meeleven met de seizoenen en hun altijd weerkeerende kringloop van bloeien en vergaan.’

Donker besprak dit debuut als eerste in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* op 15 december 1935. Hij merkte op dat deze verzen nog onvoltooid zijn. ‘Voor vrouwen moet het dichten moeilijker zijn dan voor mannen, omdat zij zoveel meer tot de ontboezeming neigen, juist het tegendeel van poëzie, die immers bovenal op een proces van beheersing berust.’ Ook andere belangrijke critici noemden Truus Gerhardt zeer talentvol.

Truus schreef Marie: ‘O, Marie, om werkelijk een dichter te zijn, wat een onbegrijpelijk geluk! Los te stróómen, zoals een water stroomt, in verzen!’

Niet alleen begon Truus te tobben met de psychische gesteldheid van Leo, zelf kreeg ze ‘lichte longproblemen’ waarvoor ze voortdurend moest rusten. In de loop van de zomer ging het slechter met haar en zou ze naar Zwitserland gaan, zodra ze goed genoeg zou zijn om te reizen. Hoewel het woord tuberculose niet genoemd wordt lijkt het dat ze die ziekte had. Ze had geen inspiratie meer: ‘Het muziekje

Los te stróómen, zoals een water stroomt, in verzen’!

is kapot en er komt geen geluid meer uit,’ schreef ze Coster.

Truus had echter genoeg verzen voor haar tweede bundel *Laagland* die in november, opnieuw bij Van Kampen, zou verschijnen; hierin staan gedichten over het Hollandse landschap door alle jaargetijden heen.

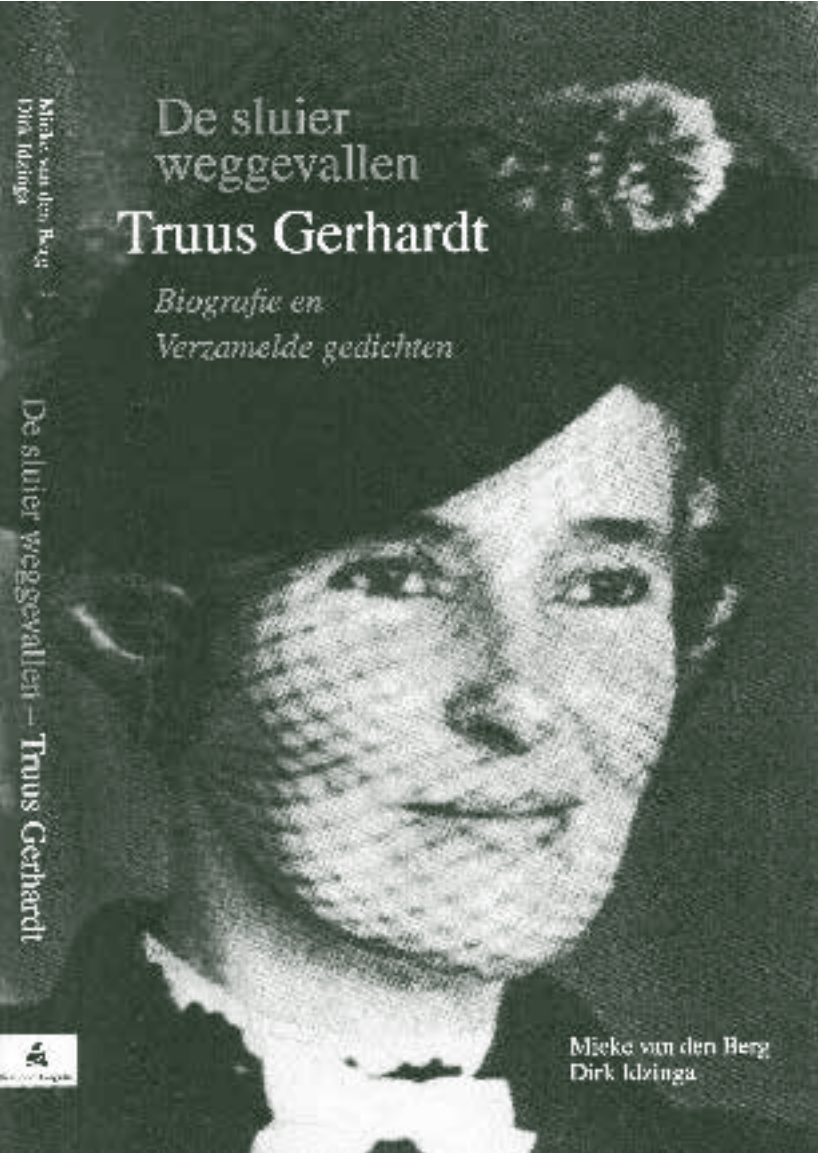
Kort daarvoor vroeg ze Anthonie Donker deze bundel in de NRC te bespreken. ‘[...] Ik was het je zoo graag zelf komen vragen, maar zoals je misschien van Coster gehoord hebt, moet ik nog altijd

volkomen rust houden; het zal nog wel maanden duren, eer ik weer uit kan gaan. Daar mijn man nog steeds in een toestand van de diepste geestelijke depressie verkeert, kan ik ook niemand bij mij ontvangen, zoodat ik nu haast een jaar in een vrijwel volkomen isolement leef. Des te grooter vreugde is het nu voor mij, dat mijn bundel gauw uitkomt. Ik hoop toch zóó, dat jij de bespreking ervan op je wilt nemen. Aan niemand zou ik het liever toevertrouwen.’

Helaas kon Truus door haar ziekte niet genieten van het verschijnen van *Laag-*

land; ze had veel pijn en inmiddels een gipsen corset.

Laagland kreeg spoedig de nodige aandacht in recensies. Donker schreef in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* van 16 februari 1937: ‘Het is aan Truus Gerhardts nieuwe bundel dan ook te merken dat zij zich meer verstechniek en beheersching eigen gemaakt heeft.’ [...] Maar laat Truus Gerhardt elk woord wegen en bewaken, want in het overvloedige, komt het haast nog meer dan ooit op ieder woord aan! Fonkelen en flonkeren het scheelt maar één letter’. Ook Marie van der Zeyde, de

De sluier weggevallen.
Truus Gerhardt.

Biografie en Verzamelde Gedichten, 268 p.
auteurs:
Mieke van den Berg en Dirk Idzinga
ISBN-nummer: 978-94-6010-059-8
verkrijgbaar bij:
didzinga@telfort.nl of
uitgeverij De Nieuwe Haagsche

vriendin van Truus' zus Ida, besprak deze bundel in het religieus-socialistische maandblad Tijd en Taak van februari 1938. Zij was uiterst kritisch en beoordeelde deze bundel niet positief. Het succes van Truus' debuut werd door van der Zeyde eerder veroorzaakt door het moment, omdat het met de vaderlandse poëzie niet rooskleurig gesteld was, dan door het talent van Truus. Haar conclusie over Laagland was: '[...] Truus Gerhardt kan misschien nog veel presteren, hetzij in de richting van b.v. De Twentse Hoeve hetzij nog in een geheel andere: maar wil het moment, dat haar zo gunstig lijkt, niet de ondergang worden van haar talent, dan zal zij het roer schielijk en radicaal hebben om te gooien.'

Natuurlijk was Truus verbolgen toen ze deze recensie van Marie van der Zeyde onder ogen kreeg en ze luchtte haar hart in een brief aan Marie van Kranendonk: 'De hartsvriendin van mijn oudste zuster, [...] een grauwe, zure, met een aardappelknoetje, en die mij niet uit kan staan, heeft een boosaardig en giftig stukje over mij gepubliceerd in Tijd en Taak. Mijn werk had "met poëzie niets te maken", het "interesseert ons niet meer dan een serie kostbare Parijse toiletten" (dit is een vergiftigde pijlpunt: ik ben te frivol en te mondain en kled me te duur, zoals ik van Zus en haar altijd horen moet). [...] Om, Marie v.d. Zeyde, die ik altijd een zure ouwe juffrouw heb gevonden, kan het me natuurlijk geen bal schelen, maar van Zus vind ik 't zóó erg! Dat afgunst haar zóó ver kon brengen, had ik nooit kunnen denken. En had zij 't gepubliceerd, dan had ik 't nog wát gevonden.

Maar zelf blijft ze veilig buiten schot en verschuilt zich achter "Mej. Dr. van der Zeyde". Er zit natuurlijk achter de heele geschiedenis véél méér, dan afgunst op mijn werk alleen.'

Die zomer ging Truus naar Denekamp omdat de dokter dacht dat de verandering van lucht haar goed zou doen. Ze was van plan zich dan ook volkomen aan Leo te wijden en veel met hem te gaan lezen.

Stilte

Omdat er tussen 1938 tot 1941 geen correspondentie van Truus met Coster of zijn vriendin gevonden is, is het onbekend hoe het Truus in die jaren verging. Brieven uit 1941 maken echter duidelijk dat zij en Leo uit elkaar gegroeid waren. Over het mislukken van hun huwelijk schreef ze verzen, die na haar overlijden in Nagelaten verzen zijn gepubliceerd.

Inmiddels was in 1940 de Tweede Wereldoorlog uitgebroken en hoewel er in Loosduinen gevechten plaatsvonden, bleef Truus' huis ongedeerd. Truus had inmiddels contacten met letterkundigen die elkaar regelmatig troffen in café Het Wachtje bij Het Haagse Bos, zoals J.C. Bloem, C. Eggink, en M. Nijhoff met wie ze een kortstondige liefdesrelatie had. Wat genoot Truus van de winter van 1941/42; of ze de schade van het aan huis gekluisterd zijn door haar ziekte moest inhalen. Ze schaatste veel en het waren voor haar dagen, waarop het leek of het leven uit niets anders meer bestond dan uit sneeuw en ijs en rijden en skiën en lachen en kussen.' Ze schreef in meeslepende taal aan Coster en Marie van Kranendonk: 'Het onafzienbare toegevroren land met zijn witbepluimde boomen en de hoeven in winterslaap; ons huis: een brave boereherberg; onze chambre de noce: kraakhelder, een koets-van-een-bedstee, gesteven blauwgeblokte gordijntjes, gewitte wanden, en over alles de tooverachtige glans van het kaarslicht. En tenslotten mijn verrukking: Pom's (red.= Nijhoff) gezicht in een warme, rijpe goudtoon tegen de koele fond van de muur! [...]'

Toen Truus dat voorjaar de krant open-sloeg las ze het gedicht 'Kinderliedje' van Ida. Dat greep haar zo aan dat ze haar vriendin Marie schreef: 'Weet je nog, Masje, hoe ik je wel eens verteld heb, dat wij een jeugd hadden, zonder warmte, zonder koestering, nooit een zoen, nooit een arm om je heen (Zus zoende me altijd met wrange spot: de twee weezen) en hoe je daar de heele leven door naar blijft hunkeren en zoeken. Je begrijpt, hoe het mij ontroorde toen ik argeloos de krant openslaande, plotseling dat alles uit zoo'n onverschillige krantenkolom op me af zag komen. En hoe mij tegelijkertijd de gedachte besprong: daar heeft Zus, over wie ik nooit anders dan in bitterheid denk, het diepste verlangen van mijn hart voor mij uitgesproken, zuiverder dan ik het ooit zelf zou kunnen doen. Het diepste verlangen, en het diepste gemis: "geluk niet te behalen. 'k Moest dwalen"! Even verteederde mij dat voor

haar. Maar meteen weet ik dan weer: nèè. In dit gedicht is ze, verwonderlijk genoeg, een oogenblik zichzelf, geeft ze de gevoelige kern van haar hart weerloos bloot: een kern van eenzaamheid, verlangen, van hunkering naar teederheid. Maar die zachte kern is overkoekt met zoovele en zoo dikke lagen van roteigenschappen ...'

Hoe het Truus verging tussen de zomer van 1942 en 1944 is niet bekend. Maar vanaf 1944 schreef zij opnieuw gedichten, die pas postuum in Nagelaten verzen in de openbaarheid kwamen. Nu weten we, die woorden lezend, dat zij verscheurd werd door haar 'innerlijke eenzaamheid':

*Want tot in't diepst omarmen heb 'k
geweten
dat ik geboren ben voor de
eenzaamheid,
dat ik aan zee en wind en wolken ben
gewijd
en dat nog nooit een man mij heeft
bezeten. [...]*

Truus had veel verdriet, ook door de veranderingen die er in haar leven plaatsvonden. Eerst vertrokken haar zonen voor studie naar Leiden en Delft. Vlak daarna, in februari 1946, werd eindelijk de officiële scheiding van Leo Niehorster een feit en verhuisde Truus naar een appartementencomplex in Den Haag, een hele overgang met het prachtige landgoed Ockenburg waar ze zo lang had gewoond.

Het bleef jaren stil rondom Truus: geen brieven, geen publicaties. In 1950 werd er opnieuw aandacht aan haar besteed in de Nieuwe Haagsche Courant. Ze vertelde, in een interview, dat ze een nieuwe bundel had klaarstaan met een hele andere strekking dan wat men eerder van haar gelezen heeft.

In oktober 1952 dat jaar verhuisde Truus naar een gezellige, maar smalle winkelstraat in dezelfde buurt.

Tot haar onverwachte overlijden op 13 februari 1960 maakte Truus geen nieuwe gedichten meer openbaar, wel verschenen er regelmatig gedichten uit haar beide bundels in bloemlezingen.

Ze werd in stilte in het familiegraf, bij haar ouders, begraven.

Twee die één naam dragen

Omdat Truus' zonen niet wisten wat ze met de ongepubliceerde gedichten van hun moeder konden doen werd advies gevraagd aan Anthonie Donker, die na het overlijden van hun moeder een mooie herdenkingsrede had uitgesproken voor de VPRO. Donker zorgde ervoor dat Verzamelde Gedichten bij uitgeverij P.N. van Kampen & Zn. te Amsterdam uitgegeven zouden worden.

Bij toeval kreeg Ida in februari 1961 de prospectus, waarin deze bundel werd aangekondigd, in handen. Verontwaardigd, omdat zij en Mia van niets wisten, schreef ze brieven aan Donker en de uitgever waarin onder andere stond: [...] "Het uitgeven van Truus' litteraire nalatenschap was bij ons in alleszins bekwame

handen. Dat daaraan, zonder overleg met ons, nu een andere naam dan de onze is verbonden, is mij onbegrijpelijk.' Maar alles was al gezet en Truus' Verzamelde Gedichten verscheen niet lang daarna. Nadrukkelijk liet Ida weten geen bundel van Truus te willen ontvangen.

De sluier weggevallen

Hoewel het lijkt alsof Truus in de eerste bundels een blij natuurmens was, werd ons duidelijk dat haar leven toen al geen rozentuin meer was en dat zij zich eenzaam voelde, een universeel gevoel van eenzaamheid waarover ze Van Kranendonk schreef: 'Die innerlijke eenzaamheid, die ik in mezelf ken, voel ik ook in ieder ander mensch [...]'.

Ze drukte echter deze eenzaamheidsgevoelens grotendeels weg in majeurtonen die opklinken uit gedichten in haar eerste twee bundels. De troostende kracht van de natuur gaf haar kracht om tegen de draaglast van het leven opgewassen te zijn. Pas nadat zij jaren later de schaduwkant van het leven niet meer verdrong, maar onder ogen zag, kon ze het landschap van haar ziel tonen in Nagelaten gedichten. De sluier was toen weggevallen.

Herinneringen aan een oude camera

Dat is dus ouder worden: een jongere generatie uitleggen met wat voor apparaten je het moest doen. Of, nog beter, het gebrek aan fatsoenlijke apparaten. Zoals mijn opa vroeger vertelde over zijn ervaringen met de trekschuit. Of mijn moeder, die als jonge lerares Duits worstelde met een stencil-apparaat om haar proefwerkopgaven te maken. En ik zou nu mijn schooltijd kenschetsen door de grote afwezigheid van smartphones.

Wat zeg ik, überhaupt mobiele telefoons. Ik kletste in de metro met mijn beste vriendin, en wist, eenmaal thuis, niet hoe snel ik haar weer moest bellen met de ouderwetse vaste telefoon. Tot mijn moeder onder aan de trap riep: "Opvangen! Ik moet ook nog bellen!"

Het grootste gevolg van een wereld vol smartphones is de constante stroom aan foto's en afbeeldingen. Ik stel me zo voor dat leerlingen elkaar in de pauze tegenwoordig geregeld vastleggen en het hele schoolleven continu als een grote Zapservice aan zich voorbij laten gaan. Je moet als onzekere puber extra opletten hoe je eruit ziet en met wie je praat, want elke medeleerling is een potentiële paparazzo.

Nee, wat een onschuldige tijd hadden wij. De jaarlijkse klassenfoto's en de schoolreisjes. Dan was iedereen wel gewapend met een fototoestel. Maar foto's van een gewone dag op school? Tja, waarom zou je die nemen? School is toch zo vanzelfsprekend, daar komt nooit een eind aan! Tot de laatste bel geklonken heeft en het te laat is...

Gelukkig heb ik wat zeldzame foto's gevonden van een GEWONE schooldag. Om een onbekende reden had ik mijn camera mee naar school genomen. Althans, camera... een knalgeel fototoestel, zo licht als een veertje, met nauwelijks zichtbare techniek. En er zat nog een rolletje in met een paar foto's erop. Misschien had ik het toestel daarom wel mee naar school genomen, omdat het rolletje op moest. Zoals de vakantiefoto's van ons gezin thuis altijd eindigden met een paar opnames die mijn moeder nam van de achtertuin, besloot ik mijn vriendinnen vast te leggen in de Cantina. Want zo heette de toen nieuw opgeleverde kantine ineens. Er kwam zelfs een cameraploeg van de nieuwe zender SBS6 langs (we hebben het over begin jaren '90). De precieze aanleiding is me ontschoten, maar er werden een paar gabbers geïnterviewd, die konden leeglopen over hun vooroordelen over gymnasiasten en een voice-over benoemde dat hier de kantine Cantina heette. Maar helaas wel met de klemtoon verkeerd.

Op één van de alledaagse foto's zie ik een groep vrienden, aan de grenen tafeltjes in de Cantina, met schoolboeken open op tafel. Het lijkt erop dat we een tussenuur hebben en leren voor een proefwerk of een gemiddelde les Grieks van de oude heer Vos. Daar wilde je niet onvoorbereid aankomen, op straffe van

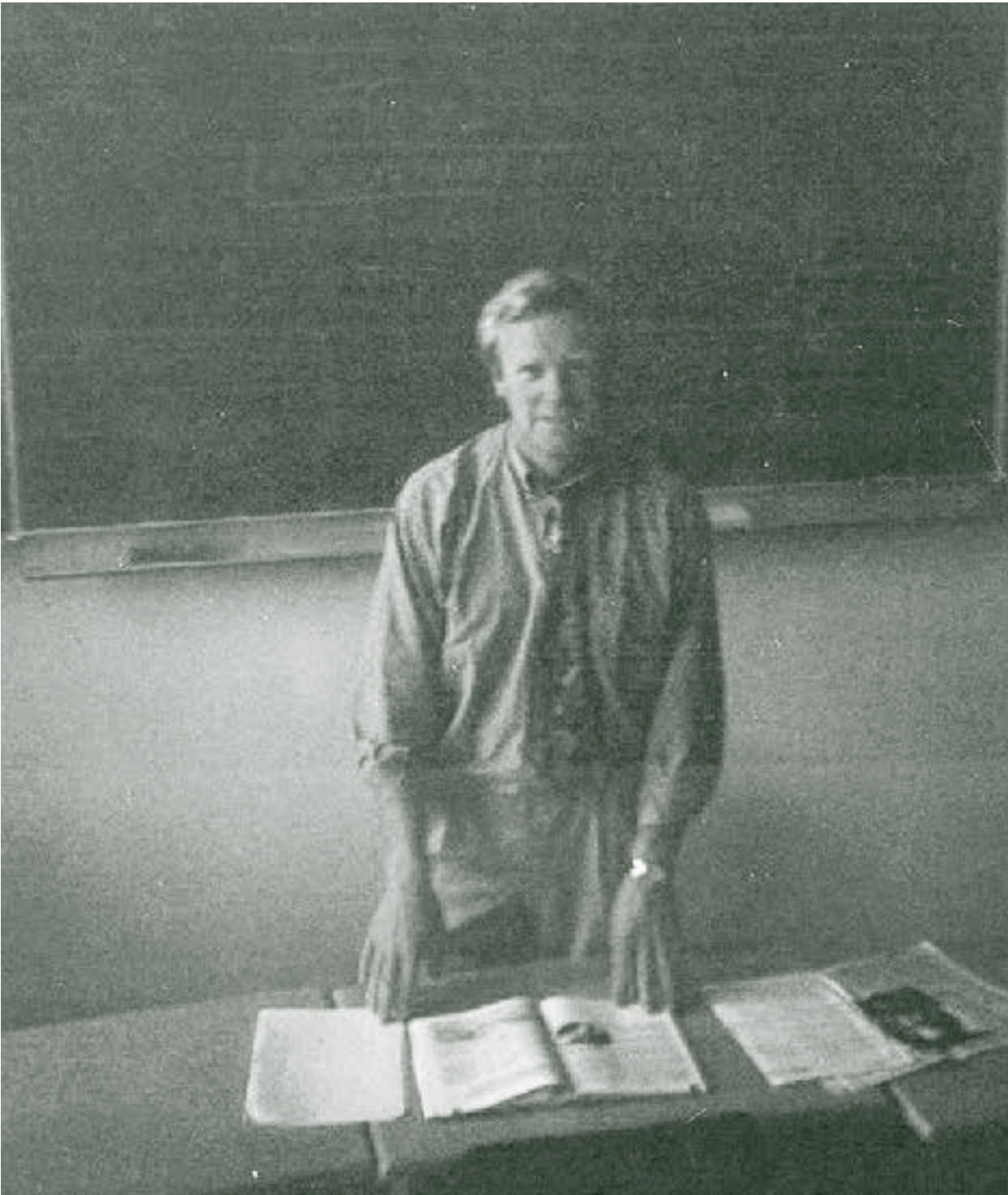
openbare vernedering. Een deel van de foto valt weg door een grote grijze vlek. Een duim voor de lens of licht op het rolletje. Nog zo'n nadeel van het smartphone-loze tijdperk. Nu zijn rolletjes oneindig en de mogelijkheden om de juiste foto te schieten ook.

Het is niet allemaal pais en vree op de foto. Het hoofd van een van de vrienden wordt vastgehouden en richting de camera gehouden. Niet iedereen had behoefte aan het vastleggen van een doorsnee schooldag. En hoe zeldzaam in die tijd: een actiefoto van een leraar voor de

klas. Meneer Dupon die enthousiast vertelt over Amerikaanse presidenten, of over zijn hockeyende kinderen natuurlijk. Wij waren de eerste klas aan wie Dupon les gaf, en dat schiep meteen een band. En er is ook een foto van mijzelf als 16-jarige. Gekleed in H&M-jas met nepbontkraag en de eeuwige rugtas op. Eén lok geblondeerd (een voorbode voor wat nog zou komen).

door EVA BROUWER

Pieter Dupon foto uit het pre-smartphone-tijdperk

mi have een droom

(rotterdam, 2059)

wullah, poetry poet, let mi takki you 1 ding: di trobbi hier is dit ben van me eigen now zo 66 jari & skerieus ben geen racist, aber alle josti op een stokki, uptodate, wats deze shit? ik zeg maar zo mi was nog maar een breezer als mi moeder zij zo zei: “azizi doe gewoon jij, doe je gekke shit genoeg, wees beleefd, maak geen tsjoeri toon props voor je brada, zeg ‘wazzup meneer’, ‘fawaka’ – en duh beetje kijken op di smatjes met ze toetoes is no trobbi beetje masten, beetje klaren & kabonkadonk is toppi aber geef di goeie voorbeeld, prik di chickies met 2 woorden” zo deed mi moeder takki toen & boem tranga! kijk, hier staat ik hand in hand, harde kaas, api trots op di belanda, niet dan? now dan, want mi lobi roffadam & deze stitti is mi spanga

ja joh, tantoe bigfoot long ago, toen was geluk gewoon da shit wij rampeneerden & met mate, heel di hoed was 1 famiri weinig doekoe, aber boiee: keek me gaan, keek me lopen met me broekoe, keek me clippen met me ketting, wullah mi was di grote otochtone condoekoe van vele boezemies op leip lauwe pattaas kwam ik vet binnenstappen van pompi doppe loperdelopi door di stad, dat met ze gebouwen botertje bats aan di bigtime poenami-master ze voets lag & keek ze now leggen: moeilijk lekker roffadam, met ze amperbroeki an, heet & klaar in spleetlauwe stegies & zij zo: “kom kill, wandel dan, moeni worri tab je lippi, play mi down op plattegrond, breek mi billen, gimmi bossi” & bakoekoe jawohl, daar gingen wi dan, mi & di stitti, kierend van mond tot mond – mi schudde di doesji, zi schudde mi hard terug & lang & op & down tot binnen in ons (oh blueberry yam yam) di zon lijk een smeltende bal naar omhoog kwam: knetter & glowy opende zich di stitti ze eigen, rees op & kwam roze rondom mi te leggen dát was roffadam: wi wandelden strak & di regen was gone

zo ging dat dan, in di goeie ouwe klok van glim & gouwe tiffies aber now wullah, now dat ik old & bijna didi, now zit ik hier game over te kniezen op me stoeroe, in een kapot veranderde stitti word ik remi da rimpel, weke pampa achter glas & ik zweuer je gast deze land is niet meer wat ze was – sjoef dan habibi, sjoef door di ruiten al di toelies, al di tuigkoppen uit di tegenvoordige tijd, oyooo di playen biggi pompoe pompoe, aber komen niet van hiro & di zuigt maar & di praat maar habbi dabbi & di doet maar takki takki poep & ik zeg you di bokitoos hebben geen props of respect, di hebben da dockz in da fitti gezet

dus poetry poet, kijk me ogen, luister me oren, want hier is mi torri hardcore & luid: mi have een droom, vol is vol, belanda boven sluiten di shit & alles wordt wider basis controller, luchtdicht lijk da weerga terug naar di wortel – vóór alle stitties zwaar paraloezoe & dikke ruína ja mi have een droom, dat me matties & ik ooit di zon wider clearly omlagi zien komen, groter & groter, om dan benoekoe vaarijk & slow hier boven di straties, di cribs & di homies van roffadam nider te dalen lijk een warme babeloeba in me gezicht – mi have een droom vandaag lang bewaard & opgezwollen, dat heel di stitti wider lijk vroeger over mi komt & mi wegpakt, in ze wreed tedere vel van di nacht & vroeger nog, toen di dag nog niet dwars door mi heen kwam gewaaid lijk gruis in me wijddopen hart – tantoe vroeger, daar have ik een droom blakka-zwart & wit lijk snow, want daar bleef alles lijk het was daar zijn da pieps nog keurig & strak – mi have een droom van brekend glas ik droom achteruit, van een stittie die stilstaat & thuis op mi wacht

Ramsey Nasr

ONDERWIJS TEN ONDER AAN ZELFGENOEGZAAMHEID?

Dit was het thema van alweer de derde Idus. Begonnen als experiment van Semper Floreat en van harte ondersteund door Paul Scharff, is de Idus inmiddels een jonge traditie. Een debat voor

(oud-) leerlingen, docenten, ouders en andere bij het Erasmiaans betrokkenen. Kortom: voor de Erasmiaanse gemeenschap. En de Idus leent zich daar perfect voor. Een vaste datum (15 maart) en een symbool van verandering. Met de dood van Caesar eindigde de facto de Republiek.

De thema’s voor de Idus moeten dan ook altijd een ‘klassiek verleden’ hebben. Actuele thema’s die op één of andere manier zijn te verbinden met de Klassieken. Het onderwijs zelf is zo’n thema. Als tijden veranderen, moet ook het onderwijs veranderen. Tenslotte leid je kinderen niet op voor het verleden. Maar het onderwijs is een bureaucratische mammoettanker die moeilijk de koers kan verleggen. Rond dit probleem werd de discussie gevoerd onder leiding van Felix Rottenberg die opnieuw bereid was om de Idus samen met docenten, rector en Semper Floreat voor te bereiden en het thema verder uit te diepen.

Het programma was gecomponeerd rond de stelling van Yuri van Geest, dat het onderwijs in Nederland aan zelfgenoegzaamheid ten onder dreigt te gaan. Yuri is de Nederlandse ambassadeur van de Singularity University van NASA en Google en een belangrijke vormgever van het Topsectorenbeleid van het kabinet. Hij vindt de huidige onderwijsvormen volkomen achterhaald en pleit voor een versnelde individualisering. Iedere leerling moet op zijn of haar eigen niveau onderwijs kunnen genieten. En de digitale mogelijkheden zijn legio om in deze behoefte te kunnen voorzien. Sterker: als er niets verandert aan het Nederlands onderwijs, dan kunnen we het wel schudden om concurrerende kennisconomie.

Het aardige is, dat deze discussie ruim 2500 jaar geleden ook al werd gevoerd, maar toen in het klassieke Athene, waar de democratie vorm kreeg. De jonge Erasmiaanse docent Klassieke Talen, Steven Ooms, gaf een mooi inkijkje in de argumenten van toen. Opmerkelijk was bijvoorbeeld het pleidooi van sommigen om juist vast te houden aan klassieke culturele waarden in plaats van over te gaan naar een totaal nieuw onderwijssysteem. Hoe actueel!

De filosoof Ad Verbrugge en docent en onderwijsdeskundige Ton van Haperen voelden weinig voor de aanpak van Yuri. Verbrugge betoogde dat juist een terugkeer naar systematisch klassikaal onderwijs op een zo hoog mogelijk niveau leerlingen het

beste voorbereidt op hun toekomst. En nog belangrijker: hun de structuur en de zekerheden biedt om weer plezier in het onderwijs te krijgen en afstand te nemen van het verfoeide ‘6jes’-gedrag. Van Haperen keek daar genuanceerder tegenaan. Hij gelooft in een combinatie, maar legt een zwaar accent op de kwaliteit van de docenten. Als docenten niet de kans krijgen om zich voortdurend bij te scholen op zowel het inhoudelijke als het didactische vlak, dan is het onderwijs inderdaad reddeloos verloren.

En wat vonden de leerlingen hier van? Een select groepje 5e en 6e klassers had de materie grondig voorbereid en namens hen betoogde het bijzondere multitalent Suzanne Bezstarosti dat het onderwijs best naar een hoger niveau mag gaan. Daarbij zijn digitale hulpmiddelen voor een optimale aansluiting op de informatiesamenleving zeer welkom. Daarnaast pleitte zij voor meer aandacht voor culturele vorming en ook voor meer ruimte voor persoonlijkheidsontwikkeling als elementair onderdeel van het onderwijs.

De discussie bracht de zaal danig in beweging. Opvallend was dat er heel individueel werd gereageerd. Voor- en tegenstanders van de centrale stelling liepen dwars door de aanwezige groepen heen. Maar één ding werd toch wel duidelijk: het niveau van het onderwijs op het Erasmiaans mag best een tandje hoger. Hoe precies, daar werd verschillend over gedacht, maar dat de uiterst talentvolle leerlingen op zoek zijn naar meer uitdagingen en zich soms zelfs vervelen, is helder. En daar naderden de opinies van de debaters onderling en de aanwezigen in de zaal elkaar. Yuri’s digitale revolutie sluit uitstekend aan bij de huidige individualistische attitude en belangstelling van de leerlingen. Tegelijkertijd houden ze van groepsgesprekken en groepsdynamiek om samen een hoger niveau te bereiken. Nieuwe tijden stellen nieuwe eisen aan het onderwijs en dat verorzaakt verwarring. Zo waren we terug in het oude Athene van Steven Ooms.

door KLAAS TASELAAR

The Beauty & the Brains: 10

Brendan Determan, EINDEXAMENJAAR 2012

Al sinds de tweede klas had hij zich voorgenomen na zijn eindexamen een jaartje naar Japan te vertrekken. Op 28 december jongstleden was het zover. Nauwelijks had hij voet op Japanse bodem gezet of hij werd aangesproken door een Japanse modefotograaf. Maar een modellencarrière ambieert hij niet. Hij ziet het meer als een leuke ervaring. Als hij terugkomt gaat hij 'gewoon' natuur- en sterrenkunde studeren.

Hoe was je schooltijd op het Erasmiaans?

Ik heb het er erg naar mijn zin gehad. Ik had ook wel geluk met de klas waarin ik terecht kwam. Ik heb er veel vrienden aan overgehouden en ook al is een aantal van hen van school gegaan of blijven zitten, we hebben nog steeds veel contact met elkaar. **Waarom Japan?** Mijn broer Roman is met een Chinese vriend wekenlang door China getrokken. Ik werd erg aangestoken door zijn enthousiaste verhalen. Maar Japan trok mij nog meer.

Met jouw lengte (1.95m) ben je vast een bezienswaardigheid in Tokio?

Ik voel me net een vuurtoren zo lang. Toen ik met het vliegveld van Tokio aankwam nam ik de bus naar het centrum. Ik stapte uit bij het station Shinjuku, het drukste station ter wereld. Er vielen me twee dingen op: wat is het hier ontzettend druk en wat zijn de Japanners klein. Ik voelde me een reus in een land van dwergen. Het is hier echt gestoord druk. Tokio is de grootste metropool van de wereld met 35 miljoen inwoners. Je ziet alleen maar mensen. De straatstenen zijn niet meer zichtbaar. Maar het is wel makkelijk om overal bovenuit te steken. Ik zie in de verte waar alles is en kan zo veel makkelijker de weg vinden.

We willen nu wel weten hoe je in die modellen-wereld terecht bent gekomen?

Op het station Shinjuku werd aangesproken door een Japanner die me wat vragen stelde. Hij wilde foto's van me nemen en ik maakte een afspraak met hem. Ik had nog twee weken vrij tot mijn lessen zouden beginnen dus tijd genoeg. Ik ben er heen gegaan en leerde daar andere studenten van de Temple University, de Amerikaanse universiteit in Tokio, kennen wie hetzelfde was overkomen. Ze woonden vaak al jaren in Tokio en deden dit modellenwerk dus al veel langer. Het was leuk om buitenlandse studenten te ontmoeten die me alles over Tokio konden vertellen. **Dit was dus nog niet het echte modellenwerk?**

Na de test ben ik geselecteerd voor een fotoshoot. De fotoshoot zou een paar dagen later plaatsvinden en men zou me per mail laten weten wanneer en waar. Toen ik geen bericht kreeg ben ik op vrijdagavond met een paar gasten flink gaan stappen. Ik kwam pas vroeg in de ochtend rond 6 uur thuis. Ik ben direct mijn bed ingedoken en heb tot drie uur in de middag geslapen. Toen pas ontdekte ik een heleboel mailtjes. Nadat ik was opgestaan maakte ik kennis met een nieuwe huisgenoot die me zei dat er buiten iemand met een foto van mij in zijn hand op me stond te wachten. Ik moest meten mee. Nog doodmoe van de zware stapavond en zonder me te kunnen douchen ben ik met die man meegegaan. Ik werd meegenomen naar Roppongi Hills, een chique gedeelte van Tokio. Het zag er heel imponerend uit allemaal. Ik heb nog nooit zo makkelijk mijn geld verdiend. Het grootste gedeelte van de tijd was de fotograaf in overleg met de hoofdstilist en zat ik te kletsen met de andere studenten die voor deze job waren uitgekozen. Het werk zelf luisterde heel nauw: dan vonden ze dat ik niet goed stond en moest mijn voet een paar millimeter verplaatsen. Na afloop bedankte de hoofdstilist me wel tachtig keer want Japanners zijn zo ontzettend beleefd.

Ben je daarna vaker gevraagd?

Jazeker, ik heb veel testen gedaan. Maar door mijn lengte pas ik vaak niet in de kleding.

Wat vind je leuk aan Tokio?

Tokio is een ontzettend drukke stad maar ik voel me er zo op mijn gemak. Je pakt een metro, stapt een uur later uit en daar is het dan ook weer heel erg druk. Maar waar je ook naartoe gaat je komt altijd op een leuke plek uit. En het klinkt gek maar Tokio is met al zijn drukte een heel relaxte stad. En veilig. Je kunt rustig in een bar je portemonnee of je telefoon op tafel laten liggen als je even naar de wc gaat. De Japanners zelf hebben enorm grote portemonnees die in hun achterzak uitsteken. Dat is de mode hier. Het is me wel opgevallen dat hier een drankcultuur

is. Dat wil zeggen de Japanners drinken graag alcohol maar ze kunnen er niet tegen. Ze zijn na een paar glaasjes al dronken maar hebben nooit een kwaaië dronk.

Heb je de Japanse taal al een beetje onder de knie of vind je het erg moeilijk?

Niet moeilijker dan andere talen, denk ik. Ik spreek het al aardig. Het verstaan vind ik makkelijker dan het spreken. Het schrijven is weer een stuk lastiger. Het Kanji is een van de drie Japanse schriften. Het zijn oorspronkelijk Chinese karakters. Elk teken drukt een begrip uit. Een gedeelte van het woord is een klank. De twee andere schriften zijn Hiragana en Katakana. Dat zijn fonetische schriften. Katakana is een schrift om westerse woorden te schrijven, vaak Engelse leenwoorden. Zelf vind ik het lelijke woorden. Bijvoorbeeld het woord voor 'door' (deur) spreken ze uit als do-a.

Hiragana is ook een fonetisch schrift maar dan voor Japanse woorden. Als je schrift gebruik je de drie schriften door elkaar. Het Hiragana vind ik makkelijk om te lezen. In kranten wordt Kanji gebruikt. Om een krant te kunnen lezen moet je ongeveer 2200 karakters kennen. Zaken-mensen kennen er wel 4000. Het neemt veel tijd in beslag om het te leren want sommige bestaan uit 20 pennekstreken en je hoeft er maar een te vergeten en het is al fout. Je hebt ook veel beleefdheidsniveaus, dat maakt het nog lastiger. Je hebt een taal die je spreekt met je vrienden, een taal die je spreekt met je docenten, een taal met vreemden enzovoort. “Ik moet gaan” kan ik op 4 manieren zeggen maar er zijn wel 8 manieren om het te zeggen. Dat komt door al die beleefdheidsniveaus. Keigo is een soort 'respectful language'. Ik noem het wel the champions league van het spreken. Er is een honorable vorm en een humble vorm maar zelfs Japanners vergissen zich nog wel eens.

Wat doe je in je vrije tijd?

Ik beoefen de gevechtssport Kendo. Dat deed ik al jaren in Rotterdam maar hier doe ik het heel fanatiek, zo'n 4 keer per week. Wat ook zo leuk is aan die sport: je kunt hier een dojo (vereniging) binnenlopen en je voelt je gelijk welkom.

Wat vinden de Japanners van jouw techniek?

Aan het hoofd staat een 8e dan (dan: manier om niveaus aan te geven binnen Japanse sporten, red.) Er is een aantal met 7 en er zijn veel 6e en 5e 'danners'. Mijn lengte is een groot voordeel en ik compenseer de rest met snelheid en felheid. Kendo is hier in Japan de grootste vechtsport. Ik ben hier veel sneller geworden en kan mijn lengte beter benutten wat tot nu toe heeft verhinderd dat ik compleet in elkaar geslagen ben. Soms zit het verschil in een 1000ste seconde. Je hebt niet eens door dat je geraakt bent want die momenten zijn zo explosief.

Heb je ook Japanse vrienden?

O ja zeker. Wat ook wel leuk is om te vertellen...toen ik twee maanden bij deze dojo trainde, ontmoette ik een Japanner die eerst een tijd in het buitenland had gewoond. Hij was zo waanzinnig goed in Kendo maar ik kon nooit eens met hem sparren want hij was altijd bezet. Toen dat eindelijk een keer lukte ging hij er vol in, echt KEIHARD duwen. De Japanse samenleving kent een enorme hiërarchie, ook in de vechtsport. Zo'n enorme duw... dat zou ik niet doen. Met leeftijdgenoten in een wedstrijd wel maar niet met een docent als hij. Hij ging zo hard op me in dat hij me bijna de zaal uit duwde. Het werd een keiharde sparringsessie, zoiets had ik nog nooit eerder meegemaakt. Het was heel moeilijk voor me want hij was zo ontzettend goed en snel. Daarna was ik doodop maar met zo'n voldaan gevoel en een brede grijns op mijn gezicht. Hij lachte ook. We bedankten elkaar. Ik vond het ook een enorme eer dat hij zoveel energie in het sparren met mij had gestopt. Toen alle trainingen klaar waren kwam hij naar me toe voor een praatje en vroeg opeens of ik op zijn brulloft wilde komen die een paar dagen later zou plaatsvinden. Dat vond ik zo'n leuk gebaar. Hij zei dat het heel makkelijk is om iemand direct goed te leren kennen gewoon door met hem te sparren.

En na je Japanse avontuur?

Dan ga ik natuur- en sterrenkunde studeren in Utrecht. Ik was er op school goed in en vind het ook een heel interessant vak. Wat ik ermee ga doen weet ik nog niet. Je kunt er veel richtingen mee op. Je ontwikkelt een analytisch vermogen om problemen op te lossen. En er ligt geen beperkt werkaanbod in het verschiëit. Maar ik ga ook zeker weer terug naar Japan.

door MARIELLE PRONK

Nostalgie, een liefdesverhaal van jonge mensen

Als ik de metro instap bij station Rotterdam Alexander, merk ik aan alles dat ik weer in Rotterdam ben. Mijn Rotterdam. De blikken van de mensen, hun houding, de zachte rauwheid van het verzilde accent. Een accent dat zelfs bij mij, als goed-gedeerde Kralingse kakkert, op een doordronken avond in enkele woorden en klanken te ontdekken is.

Het is een bijzonder overblijfsel van een tijdperk vol goede herinneringen uit Rotterdam.

door **WILLEM VAN DER GRAAF**

Sinds mijn indexamen vier jaar geleden woon ik niet meer in de stad. Ik ben ontrokken aan de dynamiek van het hardwerkende havenparadijs. Mijn trots en liefde voor de stad, mijn jeugd, is nu dan ook volledig gebaseerd op herinneringen. Mooie herinneringen aan het Erasmiaans Gymnasium doorlechten mijn sporadische aanval van nostalgie.

Verstandig lijkt het me om slechts een greep te doen uit de doos. Een opstelachtige uitweiding over mijn schooltijd in chronologische volgorde zou slechts vervelen. Een bijzondere ervaring die mij altijd is bijgebleven, speelt zich grappig genoeg niet af in Rotterdam.

Onze school toonde zich, in mijn tijd, betrokken en geïnteresseerd in de ontwikkeling van zijn leerlingen buiten het vaste stramien van vakken. Activiteiten en inzet buiten het curriculum werden aangemoedigd en ondersteund op verschillende wijzen. In het kader van maatschappelijke ontwikkeling werd – en wordt nog steeds – jaarlijks een simulatie van het Europees Parlement georganiseerd op school. Hier schreven leerlingen, verdeeld in verschillende commissies, resoluties voor actuele problemen. Vervolgens werden deze verdedigd en aangevallen in een grote plenaire vergadering. Leerlingen moesten volgens een strak protocol speeches geven, debatteren en stemmen. Dit concept was zeker niet nieuw en grotere instellingen organiseerde nationale en internationale sessies, waar deelnemers uit heel Europa op af kwamen! Ik voelde mij aangetrokken tot dit bijzonder volwassen spel. Ik voelde adrenaline als ik voor een grote groep een “eventueel doorslaggevende” speech moest geven. Ik was er, niet arrogant bedoeld, best wel goed in. Hier ontdekte ik dat ik verbaal mijn mannetje kon staan en mensen kon boeien als ik sprak. Liever had ik mij altijd wat rustig gehouden. Rebels was ik namelijk niet echt en een grote bek had ik niet.

Na mijn deelname op school werd ik geselecteerd om mee te doen aan een nationale sessie van het EYP (European Youth Parliament). Onze afvaardiging won deze sessie glansrijk en wij werden naar de internationale sessie gezonden. Van te voren had ik niet kunnen weten wat voor indruk deze aankomende internationale ervaring zou hebben op mij. Achteraf bleek het niet zozeer het vergaderen, debatteren en spreken te zijn, maar de diverse sociale wereld waar ik op vijftienja-

rige leeftijd aan blootgesteld zou worden. In vrijwel alle herinneringen worden de mensen personages. Zij worden verheerlijkt of gedemoniseerd. Zij worden volle karakters of randfiguren, als in een boek van Harry Mulisch. Zijn verhalen lijken zich af te spelen op een hoger plan, waar banaliteit waarde heeft en liefde grootser lijkt. De mensen die ik heb ontmoet tijdens deze uitwisseling hebben zich op deze wijze genesteld in mijn hoofd.

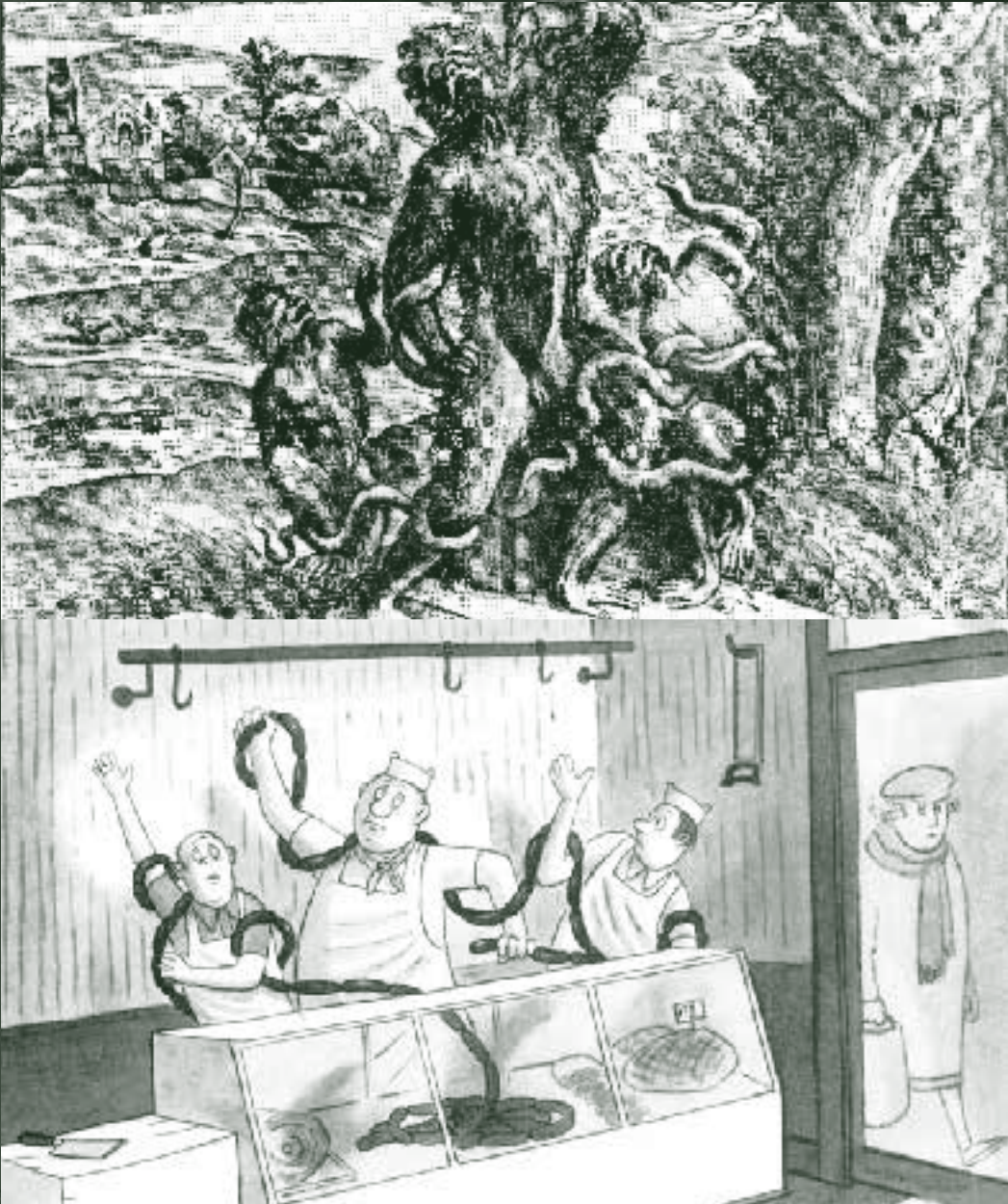
Op vrijdag 23 maart vlogen wij vroeg met Transavia naar het Berlin-Tegel vliegveld. Een voormalig lanceerplatform van V2-raketten in de tijd van Nazi-Duitsland. Net als Rome is Berlijn een stad waar grootse geschiedenis chaotisch op elkaar is gestapeld. Restanten van Pruisische macht, nazistische strakheid en communistische soberheid wisselen het straatbeeld af, telkens wanneer men een hoek omslaat. Het vliegveld was een indrukwekkende binnenkomer. Met het openbaar vervoer en een bus werden wij naar onze verblijfplaats voor de komende week gebracht. Een scharrig vakantiepark nabij Potsdam, met de illustere naam “Inselparadies Petzow”. Gebouwd in de voormalige DDR, zou dit geen favoriet zijn onder bourgondische levensgenieters. Uit beton opgetrokken gebouwen, met de inspirerende namen “A”, “B” of “C”, waren over het gebied verspreid. We werden samen met leerlingen uit alle Europese landen ontvangen in een grote hal, waar we een algemene introductie kregen. Uit Engeland tot Wit-Rusland en Spanje tot IJsland waren mensen aanwezig. We werden verdeeld over de verschillende gebouwen en we moesten kennismaken met de rest van de jou toebedeelde commissie. Nu was ik alleen, zonder ouders, met leeftijdgenoten tussen wie de voertaal Engels was. Iedereen was anders en het cliché van interessante culturele diversiteit kwam hier volledig tot zijn recht. Ik sliep op de kamer met twee Russen. Jongens die veel zopen, al het eten mee naar hun kamer namen en duidelijk niet hielden van frisse lucht. Waar ik hield van een open raam, verkozen zij de warmte van een dampend hol. Ze waren vriendelijk en vertelden over Moskou. Een stad waar elke ochtend een weg wordt afgezet voor Poetin om in zijn dure auto met onbepaalde snelheid naar het Kremlin te racen. Ze waren onverschillig over hun politieke landschap of misschien verkozen zij zich stiekem verre te houden van de stinkende beerput. Ik ontmoette een Servische homoseksueel die zich dui-

delijk aan een andere tolerante realiteit moest houden dan mijn vrijgevochten mannenbemannende oom in Nederland. Verlegen was hij allerminst en hij vertelde over een land, kapotgeschoten in mijn kleutertijd. Twee IJslanders vertelden mij over een “database” waar alle inwoners met stamboom in verwerkt werden, opdat er niet gehuwd werd met te naast verwanten. Zij vertelden mij over hun archaïsche taal, die amper veranderd was sinds de eerste Vikingen honderden jaren geleden eerste voet aan wal hadden gezet. Een wit-rus gaf een emotioneel betoog aan de hele groep waarin duidelijk werd in wat voor onderdrukte wereld hij zijn zorgzame jeugd zou moeten vieren. Hij bleek zelfs beschermd te worden en zonder toestemming het land te hebben verlaten. Dit zijn enkele randfiguren, die mijn herinnering kleur geven. Ik ben hun namen helaas vergeten. De eerste persoon die een diepe indruk op mij maakte was een Noor, genaamd Sjur. Hij was drie jaar ouder dan ik en leek te beschikken over een ongrijpbare noorderlijke rust. Hij was sterkgebouwd en had een ongelofelijke aantrekkingskracht op de pak hem beet honderd aanwezige vrouwen. Slim, sterk en ongrijpbaar. Zijn levensgenietende houding, ervaringen en inzicht in zijn aankomende toekomst dwongen respect bij mij af. Wij werden goede vrienden. Later vertelde hij mij dat hij officier was geworden in het Noorse leger en ik zag hem voor me, gecamoufleerd, met zijn peloton in het ruige besneeuwde noorden. De Brit Borna Guevel was ook een persoon die ik niet snel zal vergeten. Samen met de andere jongens uit Engeland zat hij op een kostschool net buiten London, St. Pauls geheten. Grappig genoeg lijken Nederlanders, Britten en Ieren snel naar elkaar te trekken. De taalbarrière is klein en vooral het gevoel voor humor slaat bruggen. Men kan elkaar afzeiken en een gezonde dosis droge uitspraken doen zonder fronzen en wenkbrauwen te ontklokken. Er wordt eerder hard gelachen en zo breekt het ijs snel. De onderlinge zwaarte tussen onbekenden verdwijnt bij de eerste onverwachte, doch broederlijke, klap in je ballen. Deze afgesloten wereld dwong iedereen zich uit zijn vrouwelijke sociale verband te rukken en zich open op te stellen. Ik was relatief jong, maar leeftijd leek niet uit te maken. De meesten waren bezig met de volgende stappen in hun leven, terwijl ik net mijn profielkeuze achter de rug had. Geen enkel boeiend verhaal is

afzonder een liefdesverhaal. Johanne was een Noorse en had grote felblauwe ogen. Haar witte haar viel weelderig over haar schouders. Ze leek weggelopen uit een landschap vol fjorden en naaldbomen. Ze was vijf jaar ouder dan ik. Ik herinner me dat ik haar voor het eerst zag, ergens halverwege de week, in een verstild restaurant in Potsdam. Ik herinner me dat ik op een speciale avond met haar heb gedanst. Ik kon mijn ogen de rest van de week niet van haar afhouden. Via mijn vriend Sjur probeerde ik informatie in te winnen en verlegen sprak ik haar verschillende malen aan. Het mocht niet zo zijn, achteraf was het te wijten aan mijn gebrek aan lef. Na de laatste grote vergadering in de Bundestag in Berlijn was er een groot afscheidend feest. Waar het eerste afscheid al werd genomen. Aan het einde vond ik mijzelf alleen teruglopend met Johanne naar onze gebouwen. Een kans werd mij in de schoot geworpen die ik zelf de hele week nog niet gecreëerd had. In een roes liep ik verlegen met haar terug. We gingen samen op een bankje zitten en spraken lachend over de afgelopen week. Ik keek naar haar en zocht het juiste moment. Ik durfde niet. Glimlachend zei ze dat ze ging slapen, omdat ze de volgende ochtend vroeg zou vertrekken. Ze stond op en gaf mij een kus op mijn wang. Een gemiste kans, waarover ik mijzelf af en toe nog steeds voor mijn kop kan slaan. Thuisgekomen heb ik een hele dag geslapen. Ik keek voldaan terug op een week waarin ik een grotere wereld leerde kennen.

Een school moet tot doel hebben zijn leerlingen werelden te tonen die zij niet kennen. Werelden die verstopt zitten in Latijnse teksten en reageerbuisjes. Werelden die door wiskundige formules van het bord schieten. Maar ook werelden die buiten het klaslokaal te vinden zijn. Met dankbaarheid kijk ik terug op mijn tijd op het Erasmiaans Gymnasium, waar mij een vluchtige blik op deze werelden is gegeven. Afgelopen zomer ben ik samen met mijn huisgenoot uit Utrecht tien dagen gaan kayaken over de fjorden van Noorwegen. Op de vierde dag keken wij vanaf het water uit over het dorpie Sogndal. De kleine woonplaats van Johanne en Sjur. Glimlachend zag ik de naaldbomen tegen de bergwanden aan. Het idee om aan land te gaan flitste door mijn hoofd. We peddelden door. Laat de herinneringen de herinneringen. Dat is nostalgie.

In de meccanodoos van de Europese cultuur

De Romeinse bouwkunst, de Russische roman, de Duitse romantiek, de Engelse tuin, de Franse keuken – Europa is meer dan crisis in de eurozone en bureaucraten in Brussel. Wat zou de wereld bijvoorbeeld zijn zonder de Griekse kunst in het algemeen en de Laokoöngroep in het bijzonder?

door **PIETER STEINZ**

Michelangelo had altijd gelijk. Alleen duurde het soms een paar eeuwen voordat hij het kreeg. Neem zijn theorie over de afgebroken rechterarmen van de sculptuur die wij kennen als de Laokoöngroep. Toen Laokoön met zijn zonen in januari 1506 in een ruimte onder een wijngaard op de Esquilijn in Rome werd gevonden, ontstond zich onder de toegestroomde kunstkeners een felle discussie. Dat het hier een beroemde beeld betrof dat al in de Oudheid door Plinius Maior was beschreven; dat het in de eerste eeuw v. Chr. gemaakt moest zijn door Agesander, Athenodoros en Polydoros uit Rhodos; dat het verwees naar een tragedie van Sofokles over de Trojaanse priester die door een zeesslang gegrepen werd – daarover waren de meesten het eens. Maar hoe moest het witmarmeren beeld gereconstrueerd worden? Hoe waren de ontbrekende rechterarmen van Laokoön en zijn jongste zoon oorspronkelijk gevormd?

Volgens Michelangelo, die in Rome werkte aan een tombe voor de regerende paus Julius II, lag het voor de hand dat de armen achterover gebogen waren; geheel in lijn met de doodstrijd van de priester en zijn zonen. Volgens zijn collega Jacopo Sansovino hielden de slachtoffers hun armen gestrekt omhoog – dat was veel heroïscher. Paus Julius II, die de Laokoöngroep meteen voor zijn Belvedere-tuinen had opgeëist, besloot tot een ontwerpwedstrijd voor de restauratie en legde de beslissing bij Rafaël. Die koos voor het plan van Sansovino, waarna Laokoön en zijn zonen met opgeheven armen eeuwenlang in het Vaticaan

– en korte tijd als oorlogsbuit van Napoleon in het Louvre – zouden pronken. Pas in de jaren vijftig van de vorige eeuw werd een in 1906 gevonden marmeren arm – precies zo gebogen als Michelangelo had voorspeld – geïdentificeerd als die van Laokoön; en toen duurde het nog dertig jaar voor de Laokoöngroep opnieuw werd gerestaureerd en geëxposeerd.

De faam van de beeldengroep had zich toen al over de wereld verspreid – kopieën van Laokoön (met opgeheven arm) staan in honderden tuinen en parken, van het Provinciehuis in Haarlem tot het Marinemuseum in Odessa. Het beeld is net als de 'Venus van Milo' en de Nike van Samothrake een van de iconen van de hellenistische beeldhouwkunst, die op haar beurt volgens sommigen weer het hoogtepunt is van de Griekse sculptuur. Natuurlijk, de archaisch-Griekse kouroi (jongens) en korai (meisjes) met hun serene glimlachjes en perfecte lijven ontroeren na 2500 jaar nog steeds. En ja, de namen van grote klassieke beeldhouwers als Fidijs (van het Athenebeeld in het Parthenon) en Praxiteles (van de Afrodite van Knidos) zijn bekender dan die van de makers van Laokoön met zijn zonen. Maar tegen de barokke expressiviteit en het technische meesterschap van het hellenisme, de mengcultuur die ontstond na de verovering van het Oosten door Alexander de Grote (356-323), kunnen ze in de ogen van velen niet op.

De Laokoöngroep was een instantensatie. Michelangelo was maar een van de vele Renaissancekunstenaars die zich door het realisme en de dynamiek van het beeld

lieten beïnvloeden, zoals te zien is in de beelden van de opstandige en de stervende slaaf die hij voor de tombe van Julius II maakte. Rafaël en Titiaan refereerden er in hun werk naar hartelust aan. De karikatuur die Titiaan tekende van drie apen met slangen om hun lichaam – wellicht als uitwerking van zijn idee dat kunst de werkelijkheid na-aapt – zette zelfs een trend. Het aantal parodieën op de Laokoöngroep is niet te tellen. Alles waar mensen mee worstelen, van financiële problemen tot internetaansluitingen, is wel eens in de Laokoönvorm gegoten. En het kan nog meliger. Wat te denken van een slager en zijn jongens die in gevecht zijn met een lange worst (Charles Addams) of drie kerstvierders verstrikt in het pakpapier van hun kadootjes (kersteditie van The New Yorker, 1990)?

De belangrijkste mijlpaal in het Nachleben van de Laokoöngroep was ongetwijfeld het essay dat Gotthold Ephraim Lessing in 1766 schreef: Laokoon oder Über die Grenzen der Malerei und Poesie. Aan de hand van het beroemde beeld én de beschrijving van de dood van Laokoön bij Vergilius (Aeneis, boek II), vergeleek de Duitse Verlichtingsdenker de verschillende manieren waarop poëzie en beeldende kunst een verschrikkelijke gebeurtenis uitbeelden – waarbij hij constateerde dat de beeldhouwers de pijn van Laokoön minder realistisch konden laten zien, omdat ze bijvoorbeeld zijn doodscreet om esthetische redenen (een wijddopende mond is not a pretty sight) moesten afzwakken. De Romeinse dichter Horatius mocht dan gezegd

hebben dat de poëzie zich moest spiegelen aan het beeld ('ut pictura poesis'), Lessing betoogde dat het twee compleet verschillende kunstvormen waren.

In de eeuwen na Lessing werd Laokoön onderdeel van de meccanodoos van de moderne kunstenaar, vooral nadat een generatie Franse neoclassicisten kennis met het beeld had kunnen maken doordat het rond 1800 als oorlogsbuit door Napoleon was tentoongesteld. Je hoeft niet lang naar de beelden van Zadkine (De verwoeste stad!), de sculpturen van Calder of de schilderijen van Dalí te kijken om de lijnen en thema's van de Laokoöngroep terug te zien. De mooiste geschilderde variatie is trouwens al een paar eeuwen ouder en komt van het palet van de maniërist El Greco, die de Trojaanse priester en zijn zonen omstrengeld door slangen portretteert tegen de achtergrond van zijn eigen woonplaats Toledo. En de mooiste literaire verwijzing komt uit A Christmas Carol van Charles Dickens, die zijn hoofdpersoon Scrooge na een drukke nacht in grote haast zijn kousen laat aantrekken en hem laat opmerken dat hij een 'perfecte Laokoön van zichzelf' aan het maken is

Persoonlijke herinneringen van Joost de Man

Jan Buschmann (1955–2011): creatief, gastvrij, gedoemd

Zaterdag 21 mei 2011 was een verstikkend hete dag. Windstil en drukkend warm. Ik zou het niet zo goed meer weten, ware het niet dat ik ’s middags, aansluitend aan de crematie van ‘Busch’ (spreek uit: Boesj) en enkele glazen witte wijn, met Ma in de rolstoel uit wandelen was gegaan en bezijden de Oudedijk in Kralingen bijna van m’n stokje ging in mijn ceremoniële zomerkostuum en stropdas. Ik stond op van een bankje en moest me aan de rolstoel vastklampen om niet gestrekt te gaan, met hartkloppingen en al. Zulke dingen vergeet ik niet snel. Jan Buschmann zelf zou terstond, gierend van de lach, de associatie met die klassieke Neerlands Hoopsketch hebben gelegd: de licht glooiende helling naar beneden en de enigszins loszittende rubberen handvatten van de rolstoel, en dat dan gebracht door Freek de Jonge... Maar nu lopen we op de zaken vooruit.

door **JOOST DE MAN**

Jan Frederik Buschmann en ik scheelden slechts enkele maanden – hij was van juni 1955, ik van oktober – en hij had als ‘vroegle leerling’ er al een jaar op zitten toen ik, volstrekt bleu en schuchter, het pand aan de Wytemaweg betrad. Hij behoorde tot de pre-Mammoetwetlichting, met toelatingsexamen en al, in de tijd dat het Erasmiaans vooral als elitair bolwerk te boek stond. In 1968 gingen de deuren op een kier open voor de ‘upper lower class’, hetgeen mij uiteindelijk in de gelegenheid stelde deze inventieve, aardige, creatieve, gastvrije maar vooral wonderlijke en gedoemde jongen goed te leren kennen. Buschmann was mij die eerste jaren in parallelklassen slechts opgevallen door zijn extreem lelijke gebit, zijn weerbarstige blonde piekhaar, en zijn spontane quasi-balletposes op gangen tussen de lessen door. Verder ging hij met zijn uniforme kleding- en coupekeuze op in het contingent standaardjongens uit Kralingen, Hillegersberg en wijde omstreken van redelijk gegoede komaf: de scheiding opzij, het overhemd, de pullover, de grijze pantalon en de brogue of penny shoe – dit alles met niet eens bestudeerde onverschilligheid gecombineerd. Dat Buschmann op de een of andere manier de indruk wekte zijn ledematen niet goed onder controle te hebben – hij zwabberde licht met armen en benen als hij zich voortbewoog – was geen bron van vermaak; eerder een onderscheidend kenmerk.

In 1972, als zittenblijvers in de vierde klas, kruisten mijn en Buschmann’s pad van het ene op het andere moment. Er was van meet af aan een ‘klik’, of hoe je het ook noemde in die tijd. Overlappende interes-

segebieden zéker: humor, bij voorkeur aan de absurde kant, modern cabaret (lees: Neerlands Hoop), dwarse televisieprogramma’s en muziek. En iets wat op maatschappijkritische opstand leek, want van de behoorlijk ‘brave’ gemeenschap waarmee ik vier jaar de banken had gedeeld raakte ik nu verzeild in een club anarchogymnasiasten vol zittenblijvers die zich met alles leken bezig te houden behalve huiswerk en tóch nog voldoende voldoende haalden om niet de deur definitief achter zich te horen sluiten. Tieners uit de ‘upper middle and lower upper class’, die veelal slim en altijd mondig waren en die door veelvuldige afwezigheid van ouders met een rijk sociaal leven tevens bedreven waren in het doppen van hun eigen boontjes. Die in mijn ogen voorbestemd waren tot grootse daden, later.

Kraanvogel
‘Busch’ nam mij meteen onder zijn hoede: er was op de eerste schooldag in september 1972 een plek in de klas in zijn buurt gereserveerd, voor mij. Dat was achteraf gezien opmerkelijk; hij had me dus kennelijk al op het oog, meer dan ik hem; van die feiten waarover niet werd gepraat en waaraan je pas veel later betekenis tracht te hechten, wanneer het er eigenlijk niet meer toe doet. Hij troonde me mee naar de vrijstaande kast van een boerderijwoning in Barendrecht, waarin op avonden zonder z’n ouders wilde feesten plaatshadden. En onder ‘wild’ mag je verstaan: harde muziek en uitgelaten jongetjesgedrag compleet met kattenkwaad en hier en daar een pijpje pils te veel, maar verder de onschuld zelve. In zijn kamertje luisterde ik voor het eerst naar de muziek van Yes, waarbij Busch, wederom stram maar sierlijk als een kruising tussen een balletdanser en een kraanvogel, de acrobatiek van Rick Wakeman op meerdere toetsenborden imiteerde. Aan de muur hing een kleurenposter van gehelmde American Footballspelers die, van top tot teen onder de modder, in de stromende regen op een spelhervatting wachtten. Dat beeld – je plicht doen onder erbarmelijke omstandigheden – moet hem als zeventienjarige aangesproken hebben. Door het raam kon je het jongere broertje Hein, altijd op het oorlogspad, over de dakgoot zien lopen, als je geluk had.

Busch’ krakende stemgeluid in combinatie met een giechelende lach becommentarieerde intussen alles wat los en vast zat: van een hilarische scène uit een Fred Hachéshow tot de onverbiddelijke opkomst van de Partij van de Arbeid en van een sleutelpassage in de Odyssee tot de tekstopbouw van ‘We moeten strijden voor de Wadden’ van Neerlands Hoop – hoe hij die ah’s uit de frase ‘de schoonheid van het Wad bij nacht...’ zong was onnavolgbaar. Hij trok er een gezicht als een koorknaapje bij.

Zoals vaak bij creatieve personen was Busch een linspoot met kriebelhandchrift – zijn gebruik van vulpennen zorgde daarbij in de dagelijkse schoolpraktijk voor de nodige smurrie. Hij rookte consequent Samsonshag en door zijn immer rijke spreek-

selvloed verwerd het vloeipapier snel tot shagsoep. Het kwam niet snel in je op om aan Busch een haaltje van zijn sigaret te vragen. Je moest oppassen als hij over zijn favoriete romanschrijver P.G. Wodehouse begon en het karakter van journalist Psmith, waarvan hij (geheel incorrect overigens) de P gepro-
nonceerd uitsprak.

Regels en gezag
In het ruim bemeten weiland rond de Barendrechtse woning noodde Busch mij op een keer laconiek plaats te nemen achter het stuur van de gereedstaande Mercedes, alsof het de normaalste zaak van de wereld was. Eigen terrein immers? En daar reden we rondjes, diepe voren achterlatend in het natte grasland: Joost achter het stuur van een auto en Busch grinnikend en shag lurkend op de passagiersstoel. Het was ongehoord wat mij daar overkwam: opgroeiend met een moeder die altijd thuis was – waar waren Busch’ ouders op dat moment? en wat deed die auto daar? had men er dan nóg een in bezit waarmee het echtpaar de hort op was? – en mij niet aflatend inpeperde mij altijd aan regels en gezag te onderwerpen. Zonder rijbewijs achter het stuur van andermans auto, zonder toestemming van de eigenaar. Onvoorstelbaar.

Het was een periode waarin alles nieuw was, elke dag een avontuur met niet eerder ondergane belevenissen en emoties. Net als in klas 4b was ook al aan het Binnenhof de verbeelding aan de macht. Creatief en krities waren we, voor ons doen. En dan vooral op schrift.

Tolle Lege
Tolle Lege werd toentertijd gefabriceerd in de splinternieuwe Medische Faculteit aan de overkant. De redactie, waarvan ik deel uitmaakte, kon zich na schooltijd dankzij de aldaar werkzame oudere zus van Niek-Jan Ferwerda, terugtrekken op een van de verdiepingen en het moderne Gestetner stencilapparaat gebruiken. Er stonden typemachines; er was genoeg tafelruimte om het binnenwerk te vergaren; er werd keet getrapt; en gerookt tot de afdeling blauw stond. De beveiliging van de Medische Faculteit was nog in, laten we zeggen ‘de opstartfase’: alle deuren stonden wagenwijd open en de scholieren van het Erasmiaans konden er zolang als ze nodig achtten gebruik maken van de faciliteiten – het zou me verbazen als überhaupt iemand wist dat we er waren en wát we er uitspookten. Er was opmerkelijk genoeg geen ‘sluitings-tijd’: tot ’s avonds laat werd er gewerkt om edities gereed te krijgen en soms tot het ochtendkrieken toe. Busch speelde een belangrijke creatieve rol in de redactie, niet in het minst bij de vervaardiging van de vervolgstrip ‘De avonturen van Baasje Bebop’, samen met Han Brunner, onder onze schuilnamen Stephen Gaunt, Joshua Ballantines en Amalio Rodriguez. Of zoiets. Het leverde niet zelden zouteloze en idiosyncratische edities van het schoolblad op maar dat was geen zorg. Begrepen worden was geen doel, hooguit een illusie.

Heb ik tijdens een van die avondlijke redactiesessies Busch een keer écht boos meegemaakt? Jazeker, een unicum in mijn herinnering. Ivan Baas was een grafisch perfectionist (lees: betweter) die als geen ander de finesses van het stencilapparaat begreep en zulks veelvuldig uitte. Busch had er plotseling schoon genoeg van en gaf in een luide tirade Ivan lik op stuk, waarbij hij benadrukte dat in deze fase van de strijd de cruciale factor ‘tijd’ was en niet ‘grafische perfectie’. Ivan was na afloop van deze oorwassing muisstijl, net als de rest van het gezelschap, en stond er beteuterd bij. Na die periode van doodse stilte, die een eeuwigheid leek te duren, piepte Ivan met zijn ogen op zijn puntschoenen: ‘Meer inkt.’ Homerisch gelach brak de spanning en binnen de kortste keren lag eenieder met tranen in ogen en buikpijn van de lach op de grond. Jaren later nog imiteerde Busch te pas en te onpas Ivans benepen riposte meesterlijk: ‘Meer inkt.’

Snotneus
De gymnastiekactiviteiten in de buitenlucht, op een grasveld ten noorden van het Rosarium, ontwikkelden in de hogere klassen eveneens in toenemende mate een semianarchistisch karakter. In bitterkoude herfst- en wintermaanden voetballen wij, onder leiding van P.P. Moerman, in een tenue, dat weinig meer met een sportieve outfit te maken had. Men ontwaarde bontjassen en legerkistjes, daar waar ‘korte witte broek met groene bies’ aldus het schoolreglement een vereiste was. Busch op het

sportveld, ook in fantasie-outfit, kon verrassend veel fanatisme aan de dag leggen, waarbij zijn houten motoriek hem in de balsporten danig parten speelde. Sprinten evenwel – de zestig meter – ging hem zeer goed af. Hij had inmiddels hagelwitte stifttanden, die altijd net iets te groot voor zijn mond leken. Hoogrode blos van de inspanning, het ophalen van zijn snotneus en die halfopen mond... ik zie het hem nog doen, net als wanneer hij ’s ochtends vroeg in zijn zwarte duffelse jekker van zijn brommer stapte na de barre rit uit Barendrecht. ‘Wat doen die bobbels daar op je been’, vroeg iemand hem eens na de gymnastiekles. ‘Grappig hé’, beaamde Busch, ‘vandaag zitten ze op deze plek, morgen weer ergens anders.’

Grasmus
Busch’ twinkelende oogjes, in zijn bolle boerse hoofd, toen hij met de naam van het cabaret in spe op de proppen kwam, zijn onvergetelijk. Grasmus! Een vondst van jewelste. Kritische songteksten en bijbehorende akkoordenschema’s en melodieën, al dan niet gejat, zagen het licht in de avonden en maakten de volgende dag tijdens lesuren een rondgang door de klas, ter vervolmaking of juist hyperkritische afbranding. Koortsachtige repetities. Docent Latijn G. Draisma trad aan als regisseur om de heterogene elementen tot een voorstelling met kop en staart te smeden. Iemand die iemand kende die drums speelde deed ook mee. Wie uit de vaste vrien-

denkern geen aantoonbare kwaliteiten bezat als toon- of tekstdichter, zanger of muzikant, werd benoemd tot ‘assistent’ bij de productie. Kortom, het eindresultaat bedroeg een voorstelling van achttien liedjes en sketches, met een cast van eenentwintig man, die op 2 april 1974 ‘in première ging’ in de voormalige Jaminfabriek in Crooswijk, kortweg het Trefpunt. Busch was, zonder sentimentele beeldvervorming na veertig jaar, de initiërende en dragende factor. Hij viel op door een helder, toonvast stemgeluid met een verrassende falset indien gewenst. Hij had focus, doorzettingsvermogen en verstond de kunst een groep gelijkgestemden om zich heen te verzamelen, zonder ooit de baas te spelen. Hij bezat het talent tot ‘functioneel leidinggevende’ avant la lettre. Het optreden was – in elk geval in onze ogen – een succès fou. Het was alleen al een sensatie om er deel van uit te maken, hoe bescheiden mijn creatieve aandeel ook was.

In de eindexamenperiode doken Busch en ik tezamen het voorlichtingscircuit rond vervolgoopleidingen aan universiteiten en hogescholen in. Dat resulteerde op een avond in het Marnix Gymnasium in een bezoek aan vertegenwoordigers van de Utrechtse School voor de Journalistiek. Dat leek ons allebei wel wat. We waren immers creatief en konden bogen op journalistieke ervaring! En wie wilde nu niet zagen aan stoelpoten van autoriteiten en hoogwaardigheidsbekleders in de kolommen van

Vrij Nederland of de Volkskrant. Na afloop van het praatje, dat nauwelijks inspirerend geweest moet zijn, keken we elkaar aan: toch maar niet. The rest is history, tenminste, in mijn geval dan.

Busch kon als geen ander organiseren, zo had hij met Grasmus al bewezen. Na het eindexamen (1975) bedacht hij het borrelgezelschap TOR, een club van Tolle Lege Oud-Redacteuren, compleet met insigne (een tor, uiteraard). Maar ik had toen heel andere zaken aan het hoofd en heb het bij één bijeenkomst gelaten. Met enkele jaargenoten (Jelte Bakker, Ivan Baas, Rob Smits, Jan Schram) richtte hij het reisgezelschap Στρατιά op, dat in een afgetrapte Volkswagenbus de grenzen van het Romeinse Rijk zou verkennen, als afsluiting van de gymnasiale opleiding. Men bleef uiteindelijk steken in Klein-Azië maar het was een vakantie om niet te vergeten, zo heb ik me laten vertellen.

Tankcommandant
Op de eerste reünie na het eindexamen in 1978 trof ik Busch weer. Tot mijn verbijstering had hij zijn militaire diensttijd met enthousiasme bij de cavalerie doorgebracht en had hij het zelfs tot tankcommandant geschopt. Hij was apetrots op zijn zwarte baret en toonde glunderend foto’s van hem en de mannen bij hun gepantserde monster. Ik kan me l’embaras van dat ogenblik nog goed voor de geest halen: onderdeel zijn van het establishment,

het in de schoolbanken zo bespotten en gehate militair complex zelfs, en als officier ook nog... Waar was de maatschappijkritische Buschmann die zich nooit de wet voor liet schrijven? Dat hij met zijn kwakkelende gezondheid de keiharde opleiding tot een goed einde had volbracht, met alle fysieke ontberingen die daarbij horen, had ook bewondering kunnen afdwingen maar die was toen bij mij ver te zoeken. En dat tussen die branie ook veel ironische distantie zat zag ik evenmin. Gène en jeugdhelden gaan zelden hand in hand.

Het verloop van Buschmanns universitaire carrière in Utrecht heb ik alleen van horen zeggen. Hij behaalde aan de rechtenfaculteit slechts bij hoge uitzondering een voldoende; wat hij het liefst deed was ingewikkelde diners samenstellen voor grote groepen jaargenoten die zich lieten verrassen door eindeloze gangen exquise gerechten uit de Franse keuken. Rijkelijk besprenkeld met wijn en spiritualiën. Want dat Busch inmiddels meer aan Bacchus offerde dan goed is voor een mens was evident. En al snel begon het gevecht met de ziekte van Hodgkin, hetgeen in meer of mindere mate een streep onder zijn studie zette.

Ezinge
Tot tweemaal toe kwam de lymfeklierkanker terug en even zo vaak krabbelde Buschmann er bovenop. Een wonder van doorzettingskracht en levenslust. Tijdens zijn werkzame leven richtte hij zich op het koken: hij werd chef-kok in restaurants, onder meer in Amsterdam en op Curaçao. Meer en meer trok hij zich terug, juist in periodes van lichamelijke misère, uit de ruime kring van vrienden en familie. Letterlijk zelfs, want wie zich als Randstedeling in zijn eentje

in het Groningse gehucht Ezinge vestigt wekt niet de indruk dat hij op veel aanspraak rekent.

De laatste keer dat ik Jan in leven zag was tijdens de reünie van september 2008. Hij had veel van zijn glans verloren en maakte een uitgebluste indruk; dronk tijdens het diner na afloop bij Tai Wu aan de Mauritsweg als een Tempeller. Hij vertelde weliswaar indrukwekkend over het gevoel om de dood in de ogen te zien, maar toch een beetje bozig en verongelijkt ofschoon er geen klacht over zijn lippen kwam. De lange dag en urenlange reis van Ezinge naar Rotterdam moeten hem afgemat hebben.

Enkele uren daarvoor al had hij in de eivolle aula van het Erasmiaans in zekere zin zijn 'finest hour' beleefd toen hij een ovatie ontving als grondlegger van Grasmus. Hij had – in spijkerpak en met leesbril – letje op de punt van zijn neus, het karakteristieke piekhaar wat langer dan vroeger, rechtopstaand en de armen wijd uitgespreid – het eerbetoon met volle teugen opgeslurpt, met een grijns op zijn gezicht van de Wytemaweg tot Tokio. En ik hoorde, achter hem zittend, terwijl hij daar stond en het applaus over hem heen klaterde, heel zachtjes de klokkende giechellach, net als vroeger.

Illuster kind
Op 17 mei 2011 belde Ivan Baas mij met de mededeling dat Jan was overleden. Hij was enkele weken daarvoor door zijn familie overgehaald om zijn woning in Ezinge te verruilen voor een hospice nabij Rotterdam, om in zijn deplorabele toestand beter verzorgd te kunnen worden. Het was een schok: eindexamenklas 6a van 1975 had voor het eerst een van zijn illustere kinderen verloren. De crematie

plechtigheid van de zaterdag erop in het landelijke Hofwijk aan de Delftse Schie bracht me oog in oog met Ivan Baas, Rob Smits, Jan Schram, Niek Vroon, Han Brunner. Toespraken van zussen en broer, studiegenoten. Muziek, zang. Fotocollages uit het leven van Jan op tv-schermen... Jan, die in zijn kist lag in het uniform van de Huzaren, met een Lou Reed t-shirt eronder en een pakje verse Samsonshag in de borstzak.

"It's such a perfect day, I'm glad I spend it with you / Such a perfect day, you just keep me hanging on / You're going to reap just what you sow..." zong Lou Reed in het laatste nummer dat Jan begeleidde op zijn tocht. Aangrijpend adept en regels die in de auto naar huis maar bleven rondzingen in mijn hoofd. Mijn moeders favoriete onderdeel van Tolle Lege was juist de strip 'Baasje Be-bop' – hetgeen zelfs had geleid tot het sporadisch gebruik van deze stripheldennaam als mijn koosnaampje, een vrij genante gewoonte vond ik – dus ons gesprek in het park aan de Oudedijk die middag ging volledig over Jan en wat zijn overlijden bij me had losgemaakt. Ofschoon, gesprek: door de ziekte van Parkinson in terminale fase was er van verbale of mimische respons bij Ma allang geen sprake meer, maar ik nam aan dat een en ander wel overkwam. Het bezoek aan het park, op die bloedhete meidag in 2011, duurde langer dan gepland, want ik moest eerst bijkomen van de hartkloppingen en de appelflauwte.

Inmiddels is Ma overleden. En Caroline Buschmann, de oudere zus van Jan, die zo'n indruk had gemaakt met haar statige verschijning tijdens de plechtigheid, eveneens. Op Jans rouwkaart stond het motto: Old soldiers never die, they just fade away. Troostrijke gedachte.

Verbondenheid

Het is dinsdag 14 mei 2013. 73 jaar na het bombardement op Rotterdam;

ik was toen bijna 7 - heftig was het, nooit vergeten.

door: **EPPO VAN VELDHUIZEN**

De inhuldiging van Willem Alexander is nauwelijks 14 dagen geleden. De stilte rondom de nieuwe koning valt me op. Hebben we hem nog? Misschien moeten we naar het Loo. Daar zijn de dingen te zien, die bij de koning horen. De kroon, die hij niet opzet. De rijksappel die niet op een sierfruitschaal van het gezin Oranje ligt. De scepter, totaal ongebruikt, evenals het rijkszwaard, dat kennelijk geen knopen hoeft door te hakken. De prachtige, blauwe jurk van Maxima. Zonde, zou ze die nooit meer dragen? Zouden die attributen de koning dichterbij brengen? Ik blijf thuis met de opvallende stilte van de niet ervaren koning.. Ach, voelde ik me toch net zo met hem verbonden als met die goede vriend. Die belde ik gisteren. In gesprek. Een half uurtje erna belde hij mij. De telefoon ging - ik wist dat hij het was. Nee, hij heeft geen nummerregistratie. Hij verbaasde zich niet over onze zo blijkende verbondenheid. Ik denk nu sterk aan Willem Alexander. Wat zou het bijzonder zijn, als zijn secretaris nu opbelde: "De koning wil u even spreken." Republikeinse gevoelens zouden in mijn leven dat al drie goede koninginnen mocht meemaken - Wilhelmina de Sterke, Juliana de Moederlijke en Beatrix de Wetende - geen schijn van kans meer krijgen. De koning wil mij even spreken - ik hoor zijn stem, minder deftig dan die van zijn moeder, gewoner, laat hij niet afzakken tot het niveau van de morgen-presentatoren van Radio 1, Marcel en Laura - de koning: " U miste mij, merk ik, u ervaart me niet?" "Het is geen kritiek majesteit". Majesteit zeg ik toch maar, hoewel het van Willem Alexander niet meer hoeft, maar dit belletje verdient zijn majesteit.

"Het is geen kritiek, nee, in tegendeel. Je mist wat je waardeert. We hebben naar de abdicatie en de inhuldiging gekeken. We waren, mijn vrouw en ik, geroerd. We hebben een traantje gelaten. Ja, ik nader de 80 en dan wellen de tranen wat sneller uit ogen die vaak spontaan al tranen. Ik merk dat ook bij de tweede opslag bij het tennissen. We hebben veel van onze vrienden gevraagd of zij ook hun ontroering lieten blijken. Nou, dat viel ons

toch tegen. Vooral van lieve vriendinnen hadden we anders verwacht. Maar wij dus wel. Niet omdat uw rede zo godsdienstig was. Nee, daarin bent u bij uw moeder, groot- en overgrootmoeder ver achter gebleven. U trouwde, zei u toen, nog gewoon hervormd. Nee, enfin die hervormde kerk bestaat nu ook niet meer. En toch een traantje - er lag gevoel in uw ook zo democratische woorden. Er was - zo zegt men tegenwoordig - chemie tussen u en uw moeder. Ik voelde me, hoewel u jonger bent dan onze zoon Onno die ook in het bestuur zit, meer om u bezorgd dan om generatiegenoot Beatrix toen die in 1980 zo statig en vastberaden naar voren schreed. Ik denk dat ze zelf nu ook bezorgder was. Ja, het zal toch de leeftijd wel zijn. Je trekt je de dingen meer aan. 80 bijna, dat is niet niets, hoewel minder dan vroeger - er zijn nu nog ruim 160.000 mannen even oud. Ja, juist omdat wij uw dag historisch vonden, zo indrukwekkend, het mooie Wilhelmus, ook vers 6 nog gelukkig, valt de stilte ons nu wat zwaar. Ze hebben u geweldig voorbereid op uw taak. Maar misschien is dit aspect - de derde week er na - wat onderbelicht gebleven." "Mijn lieve moeder heeft zojuist gebeld, zei Willem Alexander, zij zat er ook mee. Ik pak het op, dank u wel." De secretaris verbrak daarna uiterst correct de verbinding.

Voor mij was het een wel heel bijzondere bevestiging, dat gevoel en verbondenheid jaren trotseren. Ja, wat heeft dit verhaal nu met het Erasmiaans te maken? Natuurlijk die verbondenheid - ik kom daar op terug, maar gymnasium en vorstenhuis? Over die band kan ik me niets herinneren. Zo 1948, het aftreden van Wilhelmina die een halve eeuw door twee wereldoorlogen heen koningin was geweest. Het had toch best aanleiding mogen zijn voor een terugblikkende, educatieve herdenking in de aula. Een regering in ballingschap zonder parlement, maar met een ijzersterke koningin Wilhelmina, door Churchill de enige kerkel in dat gezelschap genoemd. Ik kan me niets dergelijks herin-

neren. Het aantreden van Juliana, drie jaar terug uit Canada. Aandacht aan haar in een geschiedenisles. Er staat me niets bij. Wel herinner ik me (ook) onze gespannen verwachting rondom de geboortedatum van prinses Marijke. We zaten op een vrijdagmiddag in lijn 16, terug naar huis. Aad Rijks zei: "Als ze vandaag of morgen-vroeg geboren wordt, hebben we zaterdag automatisch vrij en dus een huiswerkloos weekend." Juliana heeft aan deze wens niet voldaan. Marijke werd pas dagen later geboren. Of ons veel huiswerk op die zaterdag - een halve schooldag nog toen - werd gegeven - ik weet het niet meer.

Gymnasium en vorstenhuis waren tussen 1945 en 1952 geen toonbeeld van verbondenheid. Geen extra aandacht waard, die koninginnen. We waren er niet tegen en niet bewust voor. Ze waren er, ze bleven er. De tijd heeft aan bewustheid gewonnen, het koningschap aan zin. Maar onderlinge verbondenheid? Die flakkert, zeker op een reünie wel weer op. Die wordt wel extra gevoeld als het bondslied klinkt. En de mooie wijs van het 'Vivat haec societas' klinkt goed door hallen en trappenhuizen van de school. Die wordt beleefd als we ons nog bekenden en zeker als we de ons toen al dierbaren ontmoeten. De stille, niet ontloken liefdes. Die soms pas jaren en jaren later bekend worden. Is de reünie daarvoor de beste locatie? Vermoedelijk niet, hoe ook juist die ontmoetingen de reünie in waarde doen stijgen.

Het adres in Rotterdam-Kralingen voor uw boeken, tijdschriften en wenskaarten

Lusthofstraat 43, 3061 WK Rotterdam

Lectuurwinkel Veenstra

Carlier Banketbakkerij sinds 1900

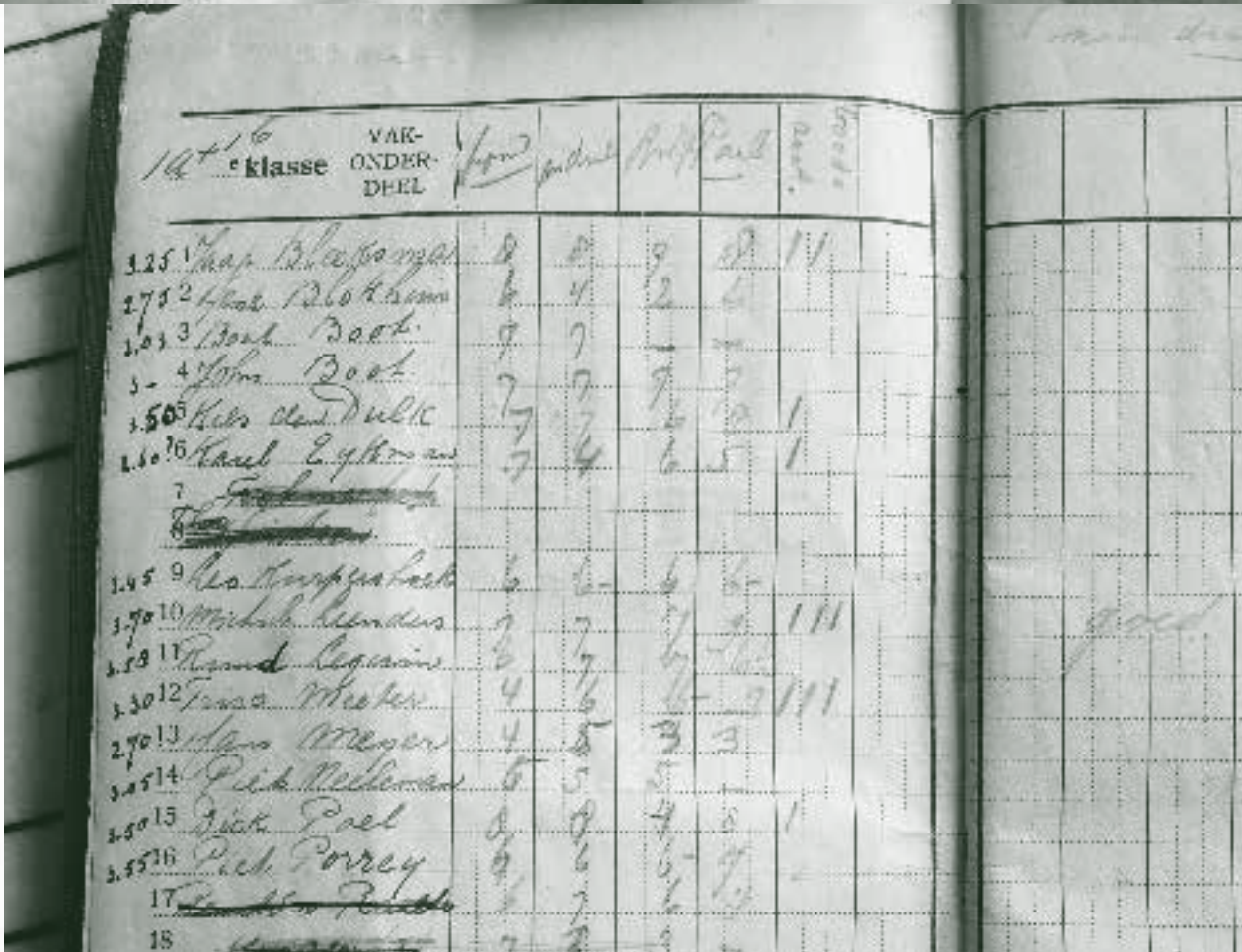
Avenue Concordia 57
3062 LC Rotterdam

Advertentie uit Tolle Lege 1937

Voor MOEDERDAG van 11 tot 16 uur
TAARTEN, DOZEN CHOCOLADE,
DOZEN BORDEN,
AARDIGE VERPAKKINGEN.

Voor het REISSELZEN
DOZEN BOEKEN
EN ... NOOIT GED.

B. J. CARLIER
AVENUE CONCORDIA 57
Tel. 1246.

Ik was
– en dat mag
ik eerlijk
zeggen –
uitblinkend
goed.

Those were days of roses

Bijna honderd jaar oud is Piet Moerman nu. Zijn benoeming tot conrector van het Erasmiaans bracht de gemoederen destijds wel in beweging. Een gymleraar en ook nog zonder gymnasiale opleiding? Dat hoorde niet.

Moerman zelf ziet met veel trots terug op die periode, die hij als de beste in zijn leven beschouwt.

De tekst voor zijn overlijdenskaart heeft hij al klaar liggen: Tu pulmentaria quare sudando. Het is een opschrift uit Satiren II van Horatius dat vroeger in de oude jongensgymzaal hing, door Moerman vrij vertaald als 'zonder inspanning bereik je niets'. Het opschrift vat samen waar Moerman voor stond: een leven vol niet te stuiten werklust en arbeidsvreugde waarin hij heel veel heeft bereikt.

Moerman woont in een verzorgings-tehuis. Ik word bij mijn bezoek vergezeld door oud-conrector Leen Bongers die nog regelmatig contact heeft met Moerman.

Het is een andere wereld waar we binnestappen. Hier wonen allemaal ouderen die een beetje aan het oog van de buitenwereld worden onttrokken, die op hulp zijn aangewezen en elkaar niet hebben uitgekozen om samen te leven.

Moerman is heel blij ons te zien. Hij heeft speciaal voor de gelegenheid zijn Erasmiaans-trui aangetrokken. Een gevoel van mededogen overvalt je als je deze ooit zo energieke en sportieve man ziet wankelen achter een rollator.

Ik herinner me Moerman die, altijd gekleed in zijn Adidas-trainingspak, met de borst vooruit, strijdlustig door de school beende. Ik herinner me een autoritaire man maar ook een begripvolle school-leider wiens ridderinstincten ontwaakten als vrouwelijke leerlingen bij hem aanklopten om hulp. Ik herinner me een man die zich zeer loyaal en betrokken opstelde in voor het Erasmiaans moeilijke tijden waarin het voortbestaan van zelfstandige gymnasia zwaar onder vuur was komen te liggen en waarin hij tot tweemaal toe een langdurig zieke rector moest vervangen.

Ik herinner me een man die kon fulmineren tegen zowel leraar als leerling met een stem waarmee hij ooit een heel Feyenoord stadion, waar de geluidsinstallatie was uitgevallen, zonder microfoon heeft toegesproken.

Ik herinner me een recalitrante man die, tegen de voorgeschreven looprichting in, altijd precies dan de trap op ging wanneer de hele school bij het luiden van de pauzebel naar beneden kwam. Een man die alle kritiek rondom zijn niet klassieke opleiding steevast de kop indrukte met zijn introductie: "Ik ben weliswaar geen latinist...". Of bij de zoveelste uitbraak van hoofdfluis de leerlingen en hun ouders wist gerust te stellen met de mededeling dat zo iets in de 'beste families' voorkwam.

Ik herinner me een plichtsgetrouwe man met een buitengewoon groot organisatietalent. Een luidruchtige man met een grote mond maar met een minstens even groot hart op de goeie plek.

In het kleine kamertje waar Moerman sinds drie jaar woont hangen overal foto's aan de muur en liggen zijn medailles

en oorkondes keurig netjes uitgestald op het dressoir.

Aan de muur een foto van de berg Matterhorn.

"Die hebben mijn vrouw en ik samen beklommen vijftien jaar geleden. Op 2700 meter hoogte stond er een groot bord: "levensgevaarlijk om verder te gaan zonder gids". Toen zijn mijn vrouw en ik teruggelopen maar ik heb gelukkig nog wel deze prachtige foto kunnen maken."

Aan de afdaling van de berg hield hij een heel pijnlijk been over. De kwaal werd niet goed gediagnostiseerd en vier maanden lang is zijn been verkeerd behandeld met zelf en injecties voor gordelroos. Het bleek uiteindelijk om een zenuwbaanontsteking te gaan. Hierdoor kan hij niet meer lopen zonder hulp van een rollator.

De kleine kamer staat vol met herinneringen. Mijn oog valt nu op een foto van een mooie jonge vrouw.

"Dat is Ans, mijn echtgenote. Ze is drie jaar geleden overleden. Ze leed aan Alzheimer. We zijn zeventig jaar samen geweest."

Op mijn vraag hoe oud hij precies is kijkt hij schalks: "Dat zeg ik niet."

Moerman is geboren op 15 juni 1914 in de Taborstraat in Rotterdam. Zijn vader overleed toen Moerman pas een jaar oud was. Na de H.B.S. ging hij studeren wat hij altijd al had willen worden, KLM-piloot. Na drie jaar studie moest hij een zware keuring ondergaan.

"Ik was heel gezond maar ze hadden informatie opgevraagd bij mijn huisarts. Die vertelde dat ik als 14-jarige jongen een nierbekkenontsteking had opgelopen. Ik had er helemaal geen last meer van maar werd toch direct afgekeurd. Die drie jaar studie zijn dus volkomen verloren jaren geweest. En ik heb nooit een cent teruggekregen van het geld dat de opleiding mij gekost had."

Hierna werkte Moerman nog een klein jaar in een autobedrijf en begon toen aan de studie Lichamelijke Opvoeding. Het eerste jaar zakte hij op een tiende punt en moest het overdoen. Dat jaar, 1939, leerde hij ook zijn latere vrouw Ans van den Berg kennen. In 1943, midden in de oorlog, trad hij met haar in het huwelijk.

Tijdens die oorlogsjaren werkte Moerman als docent lichamelijke oefening op een ambachtsschool in Rotterdam-Zuid. De Maasbruggen waren in Duitse handen en afgesloten. Omdat hij in Rotterdam-Zuid woonde werd hij benaderd voor het geheime vervoer van wapens. Anderhalf jaar lang riskeerde Moerman zijn leven. Zijn vrouw Ans was de enige aan wie hij had verteld dat hij bij het verzet zat.

"De directeur van het Zuiderziekenhuis vroeg mij of ik wapens wilde vervoeren voor de Ondergrondse. "Dat moet dan maar", heb ik toen gezegd. Ik zag er vreemd tegenop. Ik wilde het ook alleen maar doen als mijn persoonsbewijs zou

worden vervalst. Dus kreeg ik een Duits stempel op mijn persoonsbewijs. De eerste keer dat ik die Maasbruggen over moest was ik heel erg bang. Je moet je voorstellen: er zaten wel vijf, zes, revolvers in mijn fietstas. Ik ben nooit gecontroleerd maar als ze dat wel hadden gedaan was ik vermoedelijk doodgeschoten. De wapens moest ik afleveren bij het Noorse kerkje in het park. De kosten van die kerk zat ook bij de Ondergrondse. En weet je wie die wapens daar weer op kwam halen om verder te vervoeren? De toenmalige claviger Blouw van het Erasmiaans. Het gebouw was gevorderd door de Duitsers maar Blouw mocht in zijn dienstwoning naast het Erasmiaans blijven wonen. Met die wapens, die ik heb vervoerd, heeft men tien verzetsmensen, die gevangen zaten op de Noordsingel, kunnen bevrijden."

Na de oorlog werd hij door een kennis geattendeerd op een vacature bij het Erasmiaans.

"Ik ben door rector Pattist aangenomen. Dat was in 1948. Ik heb er 31 jaar gewerkt. De eerste paar maanden moest ik wel wennen aan de sfeer maar toen ik er eenmaal door heen was, heb ik een geweldige tijd gehad. Het is echt een onvergetelijke periode geweest. Mijn vrouw Ans en ik, dat durf ik rustig te zeggen, hadden ook erg veel talent in ons vak. Ans gaf lessen in de ritmische gymnastiek."

Naast het lesgeven beoefende Moerman verschillende sporten als volleybal, hockey en zeilen in de 12-voets jol klasse. Hij was jaren lang zeer actief in diverse sportbonden. Toen in 1948 volleybal als nieuwe sport ontstond, aanvankelijk alleen met een afdeling in Den Haag, introduceerde Moerman de sport in Rotterdam. Hij begon met het geven van trainingen maar al spoedig zat hij zelf in het Rotterdamse team en werd daarna ook scheidsrechter. In 1957 werd hij benoemd tot internationaal scheidsrechter. Het bracht hem in veel landen van Europa.

In 1964 mocht hij als internationaal scheidsrechter mee naar de Olympische Spelen in Tokio. Dat had in eerste instantie nogal wat voeten in aarde omdat hij van gemeentewege niet zomaar zes weken verlof kon opnemen.

"Ik mocht naar de Olympische Spelen op voorwaarde dat ik een plaatsvervanger zou kunnen regelen. Toen heeft mijn vrouw Ans mijn lessen op het Erasmiaans overgenomen.

"Ik was - en dat mag ik eerlijk zeggen - uitblinkend goed. Ik ben zelfs uitgeroepen tot beste scheidsrechter van de Olympische Spelen.

Ik ben 11 jaar lang internationaal scheids-

rechter geweest. Op een gegeven moment was ik te oud. De leeftijdsgrens lag bij 51 jaar. Maar toen kwamen de wereldkampioenschappen in Polen er aan. Men wilde mij zo graag weer als scheidsrechter dat ze de leeftijdsgrens voor mij met 5 jaar hebben verhoogd."

Op school organiseerde Moerman vele evenementen waaronder schaatstochten in de Alblasserwaard, fietstochten naar de duinen en grote wandeltochten met Koinothrex.

Met het drukke leven dat het echtpaar Moerman leide raakten de dynastieke belangen naar de achtergrond. Ze kozen er samen voor om geen kinderen te krijgen.

"Dat was een bewuste keuze. Mijn vrouw en ik vonden het lesgeven zo leuk, dat wilden we niet opgeven. Maar ik heb wel pleegkinderen. Een neef van Ans was directeur van een weeshuis. Daar gaven Ans en ik op woensdagmiddag ook les. Toen werd die neef ernstig ziek. Op zijn sterfbed vroeg hij of Ans en ik zijn zoon Wim van 10 en zijn dochter Mechel van 8 jaar als pleegkinderen wilden aannemen. Dat hebben we gedaan en daar hebben we nooit een dag spijt van gehad. Ze zijn inmiddels 53 en 51 en komen me minstens een keer per week hier opzoeken."

Op de vraag waar hij het meest trots op is antwoordt Moerman:

"Op mijn geweldige tijd op het Erasmiaans en het bezit van zo'n lieve vrouw waar ik 70 jaar lang mee samen ben geweest. Ik heb een boeiend leven gehad met moeilijke laatste jaren omdat mijn vrouw Alzheimer kreeg. De laatste drie maanden van haar leven zat ze in een verpleegtehuis. Ans kon schitterend piano spelen maar op een gegeven

moment hield ze daar ook mee op. Ze herkende me ook niet meer. Dan zei ze tegen me als ik haar kwam opzoeken: "Dag meneer, mijn man is niet thuis. Die is naar volleybal". Maar het is heel merkwaardig: de laatste dag dat ik langs kwam herkende ze me wel en zei: "Oooh wat leuk, daar is mijn Pietie". Ze

heeft die dag ook nog piano gespeeld. 's-Avonds kreeg ik een telefoontje dat ze was overleden. Het is een fantastisch huwelijk geweest. Elke ochtend als ik wakker werd, was het eerste wat ik zag, die blijde glimlach van haar.

Kijk, die foto die daar hangt... daar is ze al aan het afzakken maar toch die glimlach..."

Moerman trekt een lade open en haalt er een stapeltje brieven uit, keurig met een rood lint bij elkaar gebonden. Hij aarzelt even en zegt dan:

"Ik ga jullie nu een groot geheim vertellen. Voor Ans had ik nog een ander meisje leren kennen, Riek heette ze.

We waren dol op elkaar maar haar vader gaf ons geen toestemming om te trouwen, omdat hij voor mij als aankomend docent lichamelijke oefening geen toekomst weggelegd zag. Hij had voor zijn dochter een rijkere echtgenoot in gedachten. Hij zou mij en onze eventuele kinderen nooit erkennen. Door al die tegenstand hebben Riek en ik besloten dat het beter was om niet meer samen verder te gaan. Haar vader heeft ons uit elkaar gedreven. We waren er allebei kapot van.

Meer dan vijftig jaar later..., Ans was toen nog goed bij het koppie, ging de telefoon. Het was Riek. Ze was inmiddels twee jaar weduwe maar zei dat ze me nooit had kunnen vergeten. Ze wilde graag contact. Ans is van alles op de hoogte geweest. Riek en ik zijn elkaar toen gaan schrijven en hebben elkaar nog één keer ontmoet. Toen Riek overleed hebben Ans en ik een krans gestuurd. Op het lint stond alleen 'in herinnering'."

Ik heb het met Moerman te doen. Het is zo'n aandoenlijk gezicht. Zijn hele leven ligt opgeslagen in tien vierkante meter kamer, met brieven, met foto's, met medailles, met aantekenboekjes. Alles keurig gerangschikt als om de herinneringen voor altijd vast te kunnen houden en het verleden niet te laten vervagen.

Maar de charme van het leven is weg voor hem.

"Ik heb weinig aanspraak hier in dit tehuis. Het gros van de mensen is stekdoof of aan het dementeren. Mijn tijd op het Erasmiaans was een feest. Ik denk daar nog elke dag aan.

En aan Ans.... elke dag.

Mijn ogen zijn nog goed, mijn oren heel behoorlijk. Ik ben helder. Maar er zijn momenten dat ik denk... het is genoeg geweest."

De laatste centimeters van zijn leven. Ook die horen erbij.

Tu pulmentaria quare sudando. Een mooi, voldaan leven.

door MARIËLLE GISPEN-PRONK

Titel van het interview is uit de songtekst van het nummer "Martha" van Tom Waits:

*Operator, number please,
it's been so many years/ Will she
remember my old voice
while I fight the tears?/
Hello hello there, is this Martha?
This is old Tom Frost/
And I'm calling long distance,
don't worry 'bout the cost/
'Caus it's been forty years or more,
now Martha please recall/
Meet me out for coffee where
we'll talk about it all/
And those were days of roses*

Focus op resultaat

“Simmons & Simmons ‘can compete with the best. It provides legally sound, practical advice’.”
Chambers Europe 2012

Simmons & Simmons

Simmons & Simmons is een toonaangevend advocatenkantoor met 22 vestigingen in Europa, Azië en het Midden-Oosten. De Amsterdamse vestiging is geworteld in een nationale historie van 125 jaar. Hollandse nuchterheid in een internationale setting.

Onze focus op de sectoren Asset Management & Investment Funds, Financial Institutions, Energy & Infrastructure, Life Sciences en Technology Media & Telecommunications stelt ons in staat onze cliënten op topniveau te adviseren over alle juridische aspecten van nationale en internationale zaken en transacties.

T 020 722 2500

E netherlands@simmons-simmons.com

simmons-simmons.com
elexica.com

Esfahan Arts and Jewels

Al 50 jaar Rotterdam's toonaangevende juwelier van edelstenen en juwelen

Kruiskade 84, 3012 EH Rotterdam - Telefoon: 010-4133665

Dinsdag t/m vrijdag: 10.00 - 17.30 uur - Zaterdag: 10.00 - 17.00 uur

Kraamzorg de Eilanden

Sinds 1947

De beste zorg voor u en uw baby

Kraamzorg de Eilanden is een kraamzorgorganisatie die bekend staat om de persoonlijke zorg en begeleiding, de professionele aanpak en vakmanschap. Uw persoonlijke situatie staat centraal in onze werkwijze.

Gratis bij inschrijving

De gehele regio Rijnmond is ons werkgebied.

Vliet 8 • Hellevoetsluis • Tel.: 0181 391440
info@kraameiland.nl • www.kraameiland.nl

Ook gevestigd te Rotterdam, Oud-Beijerland, Vlaardingen en Zwijndrecht

NU
Speciaal voor Tolle-lezers
GRATIS
INSTALLATIE

Iedere theeleut heeft zijn vertrouwde ritueel. Zijn favoriete melange. Zijn ultieme glas of porseleinen kopje. En iedere theeleut kent het geheim van een perfect kopje thee: vers kokend water. Met de Quooker hebt u dat altijd bij de hand. Vers, gezuiverd, doorggekookt water. In twee seconden. De koektrommel pakken kost nog meer tijd.

Voor honderdduizenden gebruikers is de Quooker inmiddels een onmisbare hulp in de keuken. Omdat de kokend-water-kraan veilig, zuinig en multi-inzetbaar is. Omdat je met één draai aan de knop dat snelle kopje thee zet, bijvoorbeeld.

Naast de 'gewone' Quooker is er de Quooker COMBI. Een reservoir in het keukenkastje dat niet alleen kokend water (100°C) levert via de Quooker-kraan, maar ook warm water (50-65°C) via de keukenmengkraan. Waarmee het meteen de zuinigste warmwatervoorziening voor uw keuken is.

Thee en koffie zetten, pasta en groenten koken, babyflesjes steriliseren, pannen ontvetten...

Meer weten over de vele toepassingen van de Quooker? Bel 0180-420488 of kijk op www.quooker.nl.

Indien u als trouw Tolle-lezer een Quooker COMBI Basic chroom (twv € 1145,-) bestelt wordt deze gratis geplaatst (normaal € 195,-). Mail naar w.peteri@quooker.nl, vermeld even dat u een Tolle-lezer bent, en wij bellen u om een afspraak te maken voor gratis installatie door onze monteur.

cafetière-koffie

pasta koken

pannen ontvetten

filterkoffie

steriliseren

thee zetten

Quooker®
DE KOKEND-WATER-KRAAN

Nostalgie naar goeie ouwe tijden, waarin het heden nog verre toekomst was...

De geschiedenis van de toekomst

door CHARLOTTE POLAK

Bekende helderziendentruc

Zodra ergens een ramp plaatsvindt wordt Nostradamus weervan stal gehaald. Hij zou in de Middeleeuwen al de komst van Napoleon, beide wereldoorlogen -inclusief Hitler en de atoombomben op Nagasaki en Hiroshima- , de moord op John F. Kennedy, het communisme, de kernramp in Tsjernobyl en de ramp met de Challenger space shuttle voorspeld hebben. Ook de aanslag op het WTC had hij al voorzien, volgens fans met een creatieve geest. Kwatrijn 1/87 luidt namelijk: "twee holle rotsachtige bergen langs de rijweg (lees: Twin Towers) in een nieuwe stad (lees: New York) zullen in de riolen storten (lees: Ground Zero) door vuur dat uit de aarde komt (lees: kerosine) en er zal oorlog zijn tussen twee blokken (lees: Christendom en Islam). Laat u het even rustig op zich inwerken. Overigens wekte deze voorspelling de irritatie op van een jonge moslim op een internetforum: 'Duhhh, die van 11 september was helemaal niet van Nostradamus. Die komt van onze profeet, vrede zij met hem.'

's Nachts sloot Nostradamus zich op in zijn zolderkamer en bestudeerde de sterrenhemel, trok horoscopen, mediteerde, tuurde urenlang in een kaarsvlam of een bak met water om zichzelf in trance te brengen en kreeg zo visioenen over wat er zoal te gebeuren stond. Nostradamus verpakte zijn profetieën in cryptische kwatrijnen, in een mengelmoes van Frans, Provençaals, Grieks en Latijn. De believers vermoeden dat hij dit bewust deed, want al te duidelijke profetie was genoeg voor de Inquisiteur om hem van hekserij te betichten. De non-believers geloven dat Nostradamus gebruik maakte van een bekende helderziendentruc: hou je voorspellingen zo vaag mogelijk, dan krijg je vroeg of laat wel gelijk. Maar ere ere toekomst, Nostradamus zat er met zijn eigen sterfdatum -2 juli 1566 - geen dag naast.

Apollo's consultancy

In het centrum van de Oudgriekse cultusplaats Delphi bevond zich een tempel, gewijd aan Apollo, de god van onder meer de profetie. Van heinde en verre sjokten jaarlijks duizenden pelgrims en buitenlandse vorsten naar Delphi om Apollo te raadplegen en om raad te vragen bij het nemen van allerhande pittige beslissingen, variërend van seksproblemen tot aan staatsaangelegenheden. Op de zevende dag van iedere maand, uitgezonderd de wintermaanden, sprak het orakel. Altijd via een oudere vrouw, de Pythia, die fungeerde als doorgeefluik van Apollo. In trance begon ze dan te brabbelen, onsamenhangende klanken uit te stoten en cryptische voorspellingen te doen, waar eigenlijk niemand chocola van kon maken. Maar speciaal aangestelde priesters gaven tegen betaling een uitleg van de boodschap van Apollo. Deze uitleg was bijna altijd dubbelzinnig: je kon er alle kanten mee op en het vergde de nodige fantasie om er een bruikbaar consult uit te destilleren. Behalve die ene keer dat Koning Croesus van Lydië het orakel om raad vroeg over zijn slaagkansen, als hij een oorlog tegen zijn buurman Perzië zou beginnen. Het orakel antwoordde 'Als koning Croesus tegen de Perzen oorlog voert, zal koning Croesus een machtig rijk vernietigen'.

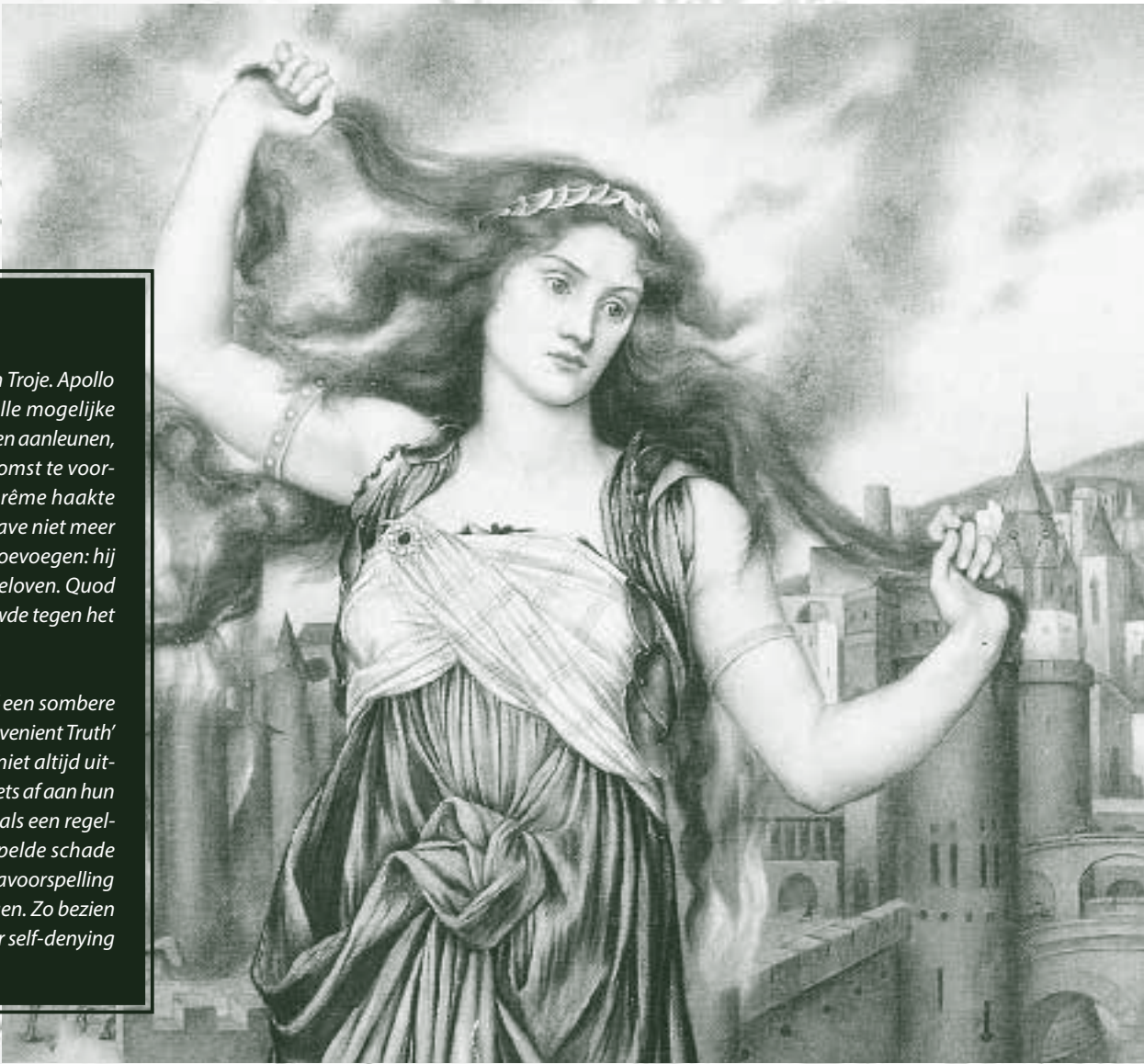
Die voorspelling klopte als een bus. Croesus verwoestte inderdaad een machtig rijk. Helaas wel zijn eigen.

Minstens twaalf eeuwen sprak Apollo via het orakel. Zijn glorietijd was in de 7e/6e eeuw v. Chr. In de eeuwen daarop ging de populariteit van het orakel er sterk op achteruit, totdat de fanatieke christelijke keizer Theodosius I in 390 na Chr. het adviesbureau definitief liet sluiten. Maar ik heb buitengemeen goed nieuws: Apollo spreekt weer! Ene James verspreidt via internet de heugelijke mededeling dat voor Apollo het nieuwe millennium hét moment was om opnieuw wijze adviezen te verstrekken. Wie geen tijd of geld heeft om daarvoor helemaal naar Delphi af te reizen, kan zijn consult ook via email opvragen: oracledelphiorg@yahoo.co.uk. James waarschuwt wel dat de levertermijn van een advies minimaal een week bedraagt. En wie is James dan wel helemaal? "Well, I am not a therapist or something :-)) I was a teacher of mathematics - but now I am a devoted follower of the God Apollo. I lived more than 12 years in Delphi for this devotion and the Oracle is part of this work. Do not hesitate to ask any further questions you may have, and I will try to answer them if I can. Kind regards, James."

Jokkende beauty

Cassandra was de bloedmooie dochter van koning Priamus van Troje. Apollo kon zijn ogen niet van haar afhouden en probeerde haar op alle mogelijke manieren zijn bed in te kletsen. Cassandra liet het zich zonder morren aanleunen, op voorwaarde dat Apollo haar de gave zou geven om de toekomst te voorspellen. Apollo accepteerde de deal, maar op het moment suprême haakte Cassandra toch af. Apollo was woest, maar kon zijn verleende gave niet meer ongedaan maken. Wel kon hij er een geniepige beperking aan toevoegen: hij zorgde er voor dat niemand haar voorspellingen ooit nog zou geloven. Quod erat demonstrandum, want toen Cassandra luidkeels waarschuwde tegen het binnenhalen van het paard van Troje geloofde geen kip haar.

Tegenwoordig verstaan we onder een 'Cassandravoorspelling' een sombere voorspelling waar niemand wat mee lijkt te doen. De film 'An Inconvenient Truth' van Al Gore bijvoorbeeld. Dat die sombere voorspellingen lang niet altijd uitkomen (denk aan de Club van Rome of de millenniumbug), doet niets af aan hun nut. Door de zaken erger voor te stellen dan ze zijn, bij voorkeur als een regelrechte ramp, wordt een reactie in gang gezet en blijft de voorspelde schade mogelijk enigszins binnen de perken. Het doen van een Cassandravoorspelling zorgt er dus voor dat deze juist niet uitkomt. Hij werkt zichzelf tegen. Zo bezien zijn Cassandravoorspellingen geen self-fulfilling prophecies, maar self-denying prophecies. En dat is hun paradoxale kracht.

Onthullende muiskliks

Het tegenovergestelde van een utopie is een dystopie: een samenleving waarop je nou niet echt zit te wachten. Voor George Orwell was dat de westerse wereld anno 1984. Hij schreef er een vinnig boek over, '1984', waarin hij de wereld van bewaking en manipulatie aanklaagt. Big brother is watching you, daar komt het - kort door de bocht - in zijn boek op neer. Orwell had niet zozeer de bedoeling te voorspellen hoe de toekomstige maatschappij er uit zou zien, maar wilde waarschuwen wat er wel niet allemaal zou kunnen gebeuren als bepaalde ontwikkelingen zich ongehinderd zouden doorzetten: 'Als men zich een beeld wil vormen van de toekomst, moet men zich een laars voorstellen, die trapt op een menselijk gelaat.' De oorspronkelijke charme van het boek zat hem in de voorspellingen die Orwell in 1948 deed. Hele volksstammen zagen reikhalzend, dan wel paniekerig uit naar het moment waarop ze de werkelijkheid met Orwells voorspellingen konden vergelijken. Het jaartal 1984 kreeg daarvoor een magische klank en werd een jijkpunt voor diegenen die hun visie op de toekomst wilden geven.

Bijna dertig jaar na dit onheilspellende jaartal lijkt het scenario dankzij de ongekende computertechnologie toch nog in zekere zin gerealiseerd te zijn. Een greep uit de krantenkoppen: Drones voor de politie, Big Brother in de lucht, Muisklik onthult herkomst braadkip | Politie gebruikt sms-bombardement als opsporingsmethode | Vier op de tien werkgevers controleren pc-gebruik personeel | Europese politiediensten willen in heel EU telefoons kunnen af luisteren | Meer videocamera's voor snelheidscontrole | Elektronisch huisarrest als hoofdstraf - en zo kunnen we nog wel even doorgaan. We zijn dus alsnog in een controlemaatschappij verzeild geraakt en daarmee lijken we aan het begin te staan van een 'Orwelliaanse staat'. Met dit verschil, dat er in Orwell's boek geen elektronische enkelbanden of sms-bombardementen aan te pas kwamen.

Voorspellen blijft moeilijk

'Atoomenergie is misschien even goed als onze huidige explosieven, maar het is onwaarschijnlijk dat het iets gevaarlijkers voortbrengt.'

WINSTON CHURCHILL, 1939.

'Ik denk dat er wereldwijd een markt is voor ongeveer vijf computers.'

THOMAS J. WATSON, president-directeur van IBM, 1948.

THINK

'De bioscoop is niet veel meer dan een grit. Het is ingeblikt theater. Wat het publiek echt wil zien is vles en bloed, op het toneel.'

CHARLIE CHAPLIN, 1916.

'Nog in geen duizend jaar zal de mens vliegen'

WILBUR WRIGHT, 1901.

'Televisie zal na de eerste zes maanden geen enkele markt weten vast te houden. Mensen zullen er snel mee van worden elke avond naar een houten kast te kijken.'

W. DARRYL ZANUCK, hoofd van de studio van 20th Century Fox, 1946.

'Jaar in jaar uit kreeg ik bezorgde en angstige mensen bij me met de meest verschrikkelijke voorspellingen over op handen zijnde oorlogen. Ik zei telkens dat zich geen oorlog zou voordoen. Ik heb me maar twee keer vergist.'

WETENSCHAPPELIJK MEDEWERKER van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken van 1903 tot 1950.

'Spam zal binnen 2 jaar uitgeroeid zijn.'

BILL GATES, 2004.

Op 20 januari 2013 overleed Jacques Andre Frenkel, journalist en filmcriticus.

Achteraf bekeken

Jacques Frenkel had tijdens de oorlogsjaren moeten onderduiken. De rest van zijn familie werd op transport gezet en kwam in verschillende kampen terecht.

Als onderdeel van het rouwverwerkingsproces werd er na de oorlog niet meer gesproken over de onvoorstelbaar gruwelijke ervaringen die Joden in concentratiekampen hadden moeten meemaken of de angsten en ongemakken die Joodse onderduikers hadden doorstaan met de eeuwige dreiging van Duitse invallen boven het hoofd. Het leek een stilzwijgende afspraak om er niet over te spreken. Niet alleen bij de familie Frenkel, de hele samenleving deed daaraan mee. Die gruwelijkheden waren misschien ook te erg geweest om meteen herinnerd te kunnen worden. Behalve het beschamend koude ‘welkom’ dat het overlevende deel van de Joden bij terugkeer in Nederland ten deel viel, was hun schuldgevoel vaak onmetelijk groot: waarom hadden zij het wel mogen overleven?

Jacques heeft er pas in de laatste jaren van zijn leven over kunnen praten. Jacques’ oudste zoon Rik sprak op de crematie. De afscheidspeech voor zijn vader kunt u, iets ingekort, hier lezen.

_____ door **MARIELLE GISPEN-PRONK**

Jacques Andre Frenkel

“Jacques Frenkel, werd op 30 maart 1919 in Rotterdam geboren, de stad waar hij op 20 januari 2013 ook is overleden. Zijn kleurrijk leven kende veel zwart-wit momenten. Hij was een trotse, lieve vader, opa en trouwe vriend die anderen inspireerde door zijn warme belangstelling. Een bescheiden man die altijd de zonzijde van het leven zag en dat met anderen deelde door zijn gevoel voor humor en het relativeren van tegenslagen. Hij was een man die het geschreven woord tot zijn instrument had gemaakt door dit uit te dragen. Een gedreven journalist, een man van de krant die moest verschijnen, deadlines iedere dag weer. Een van zijn krantenrubrieken waarin hij televisie-uitzendingen recenseerde, had de toepasselijke kop ‘Achteraf bekeken’. Dit is een terugblik waarbij we de herinneringen aan Jacques Frenkel nog een keer de revue laten passeren.

1919 – 1941

Jacques Frenkel werd in 1919 geboren als de tweede zoon in een Joodse familie van negen kinderen. Zijn vader, arts en zijn moeder, tandarts, hadden een huis aan de Eendrachtsweg in Rotterdam. Hij bezocht de Rotterdamse School Vereniging en het Erasmiaans Gymnasium en begon in 1939 aan zijn rechtenstudie in Leiden. Omdat hij als Leids student nog in Rotterdam woonde werd hij hier lid van het Rotterdams Studenten Gezelschap. Het waren speelse, beschermde en zonnige jaren. Op het Erasmiaans was hij hoofdredacteur van het schoolblad Tolle Lege. Hij raakte in die tijd al gefascineerd door het witte doek, waar geen onderscheid was tussen realiteit en illusie. Hier lag de kiem voor zijn latere beroep als journalist en filmcriticus. Daarnaast voetbalde hij bij Sparta, een club die hij door dik en dun trouw bleef. Soms tegen beter weten in als hij ze liet winnen op zijn toto-formulier waardoor hij buiten de prijzen viel.

1939 – 1945

De duistere wolken die zich in 1939 boven Europa samenvakten, toen de Duitsers hun burenen begonnen te bedreigen en later de oorlog verklaarden, wierpen een schaduw vooruit. Na de Duitse inval stond de Joodse familie Frenkel voor een dilemma. Onderduiken of gehoor geven aan de Duitse bezetters, wier maatregelen tegen de Joden steeds dreigender en beklemmender werden.

Hans, de oudste zoon, ging werken bij de Joodse Raad in Amsterdam. Zijn zus Ina werd opgepakt en naar Westerbork gestuurd, waar zij werd vastgehouden door Hans’ baan bij de Joodse Raad. De hele familie, behalve Jacques, kwam via het kamp Vught ook in Westerbork terecht, waar zij om dezelfde reden als Ina niet werden doorgestuurd naar het oosten, zoals dat toen heette. Het lukt moeder Frenkel om op de zogenaamde Barneveld-lijst te komen. Die lijst was samengesteld door secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken, mr. Frederiks, die van de Duitsers gedaan wist te krijgen dat enkele honderden Nederlandse Joden op een lijst kwamen te staan van Joden, die beschermd zouden worden. Ze werden geplaatst in kasteel De Schaffelaar in Barneveld. Op die lijst stonden vele Joden die zich verdienstelijk hadden gemaakt voor Nederland, onder wie artsen, tandartsen, advocaten, hoogleraren, ingenieurs en leden van het Concertgebouworkest. Altijd was er de dreiging doorgestuurd te worden. Uiteindelijk werd deze groep Barnevelders via Westerbork naar het kamp Theresienstadt gebracht.

Jacques ging op advies van zijn studievrienden onderduiken. Een vermeende vriend hielp hem daarbij aan duurbetaalde onderduikadressen waar hij zich vier jaar lang moest verstoppen onder planken vloeren, in kelders en in kasten. Hoe bitter was Jacques’ teleurstelling toen hij erachter kwam dat het juist zijn vermeende vriend was geweest die hem telkens weer had verraden waardoor hij werd opgejaagd van het ene schuiladres naar het andere. Toen hij de film ‘The Pianist’ had gezien zei Jacques: “Dat was ik... zo verging het me, precies zo.”

Hij veranderde van identiteit. Jacques Frenkel werd Hans Hagenbeek. In de oorlog ontmoette hij ook Lilly Beusenbergh, de dochter van een Zwitserse schilderes en een blinde pianist. Al die jaren was Jacques in het ongewisse hoe het met zijn ouders, broers en zusters in de concentratiekampen was vergaan en omgekeerd. Na de oorlog bleek dat de hele familie Frenkel op wonderbaarlijke wijze de oorlogsjaren had overleefd.

1945 – 1953

Een veelgebruikte uitdrukking van Jacques was: ‘Houd je taa!’ Dat zei hij ook tegen zichzelf. In plaats van zijn rechtenstudie te hervatten, reageerde hij in 1945 op een vacature bij de Nederlandse: Christelijk-Historisch Dagblad dat weer uitkwam. Hij trad in dienst als verslaggever. Hij bleef aanvankelijk in Den Haag wonen, de stad waar hij ondergedoken had gezeten. Jacques en Lilly kregen twee kinderen, Rik in 1948 en Jos in 1951. In dat jaar kreeg hij een baan bij het Rotterdamsch Nieuwsblad en verhuisde het gezin naar een nieuwe flat aan de Witte de Withstraat tussen de bomkraters in de binnenstad van Rotterdam, om de hoek van zijn voormalig ouderlijk huis.

In 1953 overleed zijn echtgenote Lilly waardoor hij met twee jonge kinderen van 5 en 3 jaar achterbleef.

1953 – 2009

‘Houd je taa!’ was zijn motto. Hij zocht opnieuw de brokstukken van zijn leven bij elkaar en ontmoette Diet de Bruin uit Vuren in de Betuwe met wie hij in januari 1955 in het huwelijk trad. Samen kregen ze nog twee kinderen, Thom in 1956 en Anja in 1959. Het gezin met vier spruiten bleef wonen in de Witte de Withstraat waar de ouders een aantal zolderkamers van de burenen erbij huurden.

Naast zijn werk als eindredacteur bij het Rotterdamsch Nieuwsblad werkte Jacques ook als sportverslaggever voor de AVRO in Hilversum en werd medewerker van de Televisier-Avrocode. In Rotterdam schnabbelde hij wat bij met stukjes in de Havenloods en Blijdorp geluiden. Later ging hij als filmcriticus werken bij de Haagse Courant. Altijd met de fiets en de trein.

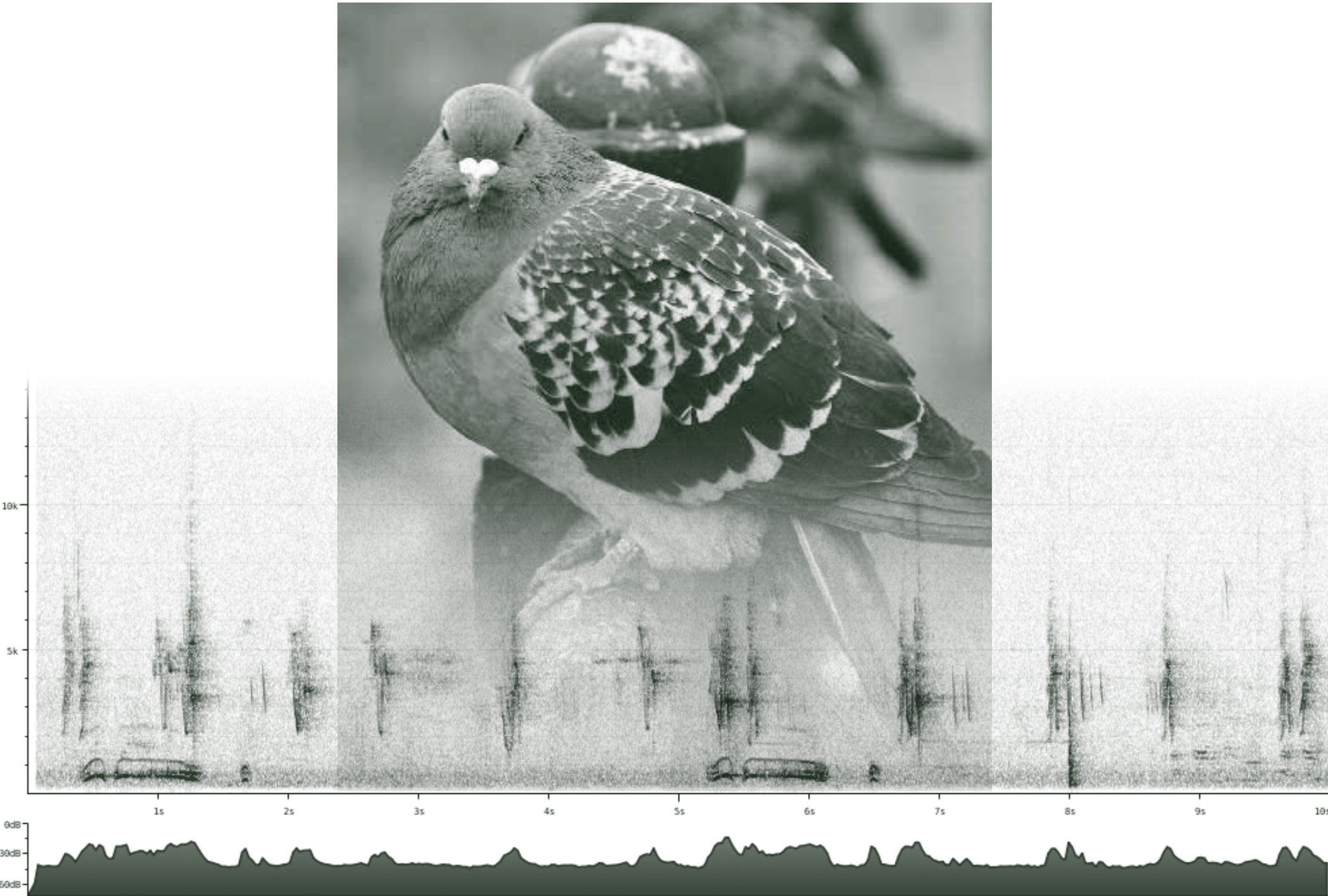
In 1984 ging Jacques weliswaar met pensioen maar bleef doorgaan met schrijven voor Televisier en het Filmmuseum en later ook nog voor De Spartaan. Hij zag een half dozijn films per week. Hij omringde zich met een groeiende bibliotheek van boeken die hij ook weer grif uitdeelde. In 1969 verhuisden Jacques en Diet naar de Otto Verdoornplaats. In 2005 vierden ze hun 50-jarige bruiloft. Daarna ging zijn vrouw hard achteruit en nadat hij haar een paar jaar met liefde had verzorgd overleed ze in 2009.

In zijn laatste levensjaren had Jacques zich omringd met herinneringen: vele honderden boeken, video- en muziekcassettes. Hij las iedere dag twee ochtendbladen en avondkranten, terwijl hij vanuit zijn rolstoel – onhandig, zoals wij hem kenden – de verkeerde knopjes van alle afstandsbedieningen indrukte. Vanaf de ronde tafel waaraan hij een halve eeuw met zijn gezin, vrienden of achter zijn Adlerschrijfmachine had gezeten stond hij nog midden in de wereld. Hij was de laatste jaren letterlijk en figuurlijk opgeruimd. Hij maakte schoon schip door openlijk met zijn kinderen over zijn jeugd, oorlogsjaren en zijn eerste echtgenote Lilly te praten, onderwerpen die tot die tijd taboe waren geweest. Tot het eind van zijn leven bleef hij scherp van geest, heel belangstellend naar familie en vrienden en toonde zijn milde humor met kwinkslagen.

Op 9 januari sprak ik mijn vader voor het laatst toen ik afscheid van hem moest nemen. Ik pakte zijn hand vast en zei: “Je hand voelt koud, Pa”. Waarop mijn vader glimlachend met een relativerende woordspeling antwoordde: “Niets aan de hand...”. Twee dagen later koos hij ervoor om op te houden met eten en drinken. Op 20 januari 2013 overleed hij vredig en tevreden. Met glans over de eindstreep.”

_____ door **RIK FRENKEL**
(eindexamen 1967)

Zwangere Bergen

Telkens als ik de duiven in mijn stadstuin hoor koeren, denk ik: die weten van scanderen en metriek. Vanuit de dichte klimop vertellen ze elkaar iets en dat klinkt dan als een versregel met een metrisch schema, enige malen herhaald en afgesloten door één klein slotmaatje. Dat slotmaatje ontbreekt nooit, het klinkt als een punt, een andere duif mag antwoorden.

Ik ben geen vogelkenner, maar meen wel te weten dat alleen duiven in dit speciale metrum communiceren, en dat zij dat niet alleen in mijn tuin, maar overall ter wereld zo doen. Het zijn geen volmaakte hexameters die ze gebruiken, maar het schema van hun boodschappen is er niet ver vandaan; iedere gymnasiast die de klassieke eposteksten hardop heeft moeten scanderen zal het daarmee eens zijn. Vooral ook door dat slotmaatje, waarvan je op school leerde dat het lang of kort mocht zijn.

De meest beroemde hexameter uit de oudheid waarin je dat slot goed hoort klinken, is het Latijnse vers van Horatius: p̄rturiŋt montés, partit̄ur ridi-culús mus - hexametrisch vertaald als: Bérgen zijn zwánger - wat wórdt er gebáard? Een lachwékkend klein muisje. Opvallend is dat in het midden van die knappe Latijnse regel enkele 'zware' spondeeen i.p.v. dactylen voorkomen, als om aan te geven dat die bergen inderdaad heel zwanger zijn (-unt mon / tes par / ti-). De dichter heeft dat ongetwijfeld zo bedoeld, de mededeling wordt spannender, en daarmee raken we het verschil aan tussen duiventaal en mensen-hexameters: duiven kennen één grondschema en variëren daar niet op, terwijl eposdichters technisch voortdurend variëren met lang en kort en met klank en toonhoogte, zoals dat ook in de muziek gebeurt. Van al die duizenden Griekse of Latijnse versregels - en ruim 80% van de poëzie in de oudheid is in hexameters geschreven! - zullen nooit twee of drie opeenvolgende hexameters eenzelfde schema to-

nen. Bovendien is er een voortdurende wisseling van adempauzes binnen de versregels, van enjambementen of juist van vers-einden die samenvallen met een punt, van versnellingen en toonwisselingen. Was die variatie er niet - zoals bij duiven, of zoals je op school leert scanderen - dan zou iedere toehoorder al diep slapen op het ogenblik dat de onverschrokken Odysseus in het begin van boek alpha vermeld wordt als "...ongeluksheld die zo lang, van de zijnen verwijderd, gekweld wordt/ ergens midden op zee, op een eiland omspoeld door de golven". (hexametervertaling Odyssee I,39-40 door H.J. de Roy van Zuydewijn).

De geleerden zijn het niet eens over waar de hexameter precies vandaan komt. Ergens in Centraal-Azië of in het Midden-Oosten moet men, meer dan dertig eeuwen geleden, elkaar verhalen hebben verteld op deze muzikale wijze. En mag ik, ridiculus mus, dan even denken dat oude, Centraal-Aziatische duiven daar enige invloed op hebben gehad? Dit specifieke verband is nooit gelegd, voor zover ik weet, en dat hoeft ook niet, want niemand heeft er ooit aan getwijfeld dat vogel- en mensenmuziek wel enige overeenkomsten hebben. Wat ik eigenlijk wil zeggen is dat de hexameter geen plotseling dichtertlijk probeersel is geweest maar op natuurlijke wijze zich ontwikkeld heeft tot dé geschikte formule bij uitstек om elkaar lange verhalen te vertellen. Opmerkelijk daarbij is de paradox tussen dat korte, quasi strakke metrum en de lengte van die klassieke verhalen De variatiemo-

gelijkheden en levendigheid zijn enorm gebleken. Zesvoetige dwang heeft voor talloze speelse oplossingen gezorgd, is voor dichters en vertellers inspirerend geweest en voor luisteraars boeiend. Zonder dat metrum was er kennelijk geen houvast, geen spannende taal, geen spannend verhaal. Eeuwenlang heeft het nooit vervuild.

Even opmerkelijk zijn de onderlinge verschillen tussen hexameterdichters als Homerus, Lucretius, Vergilius, Ovidius, om de allergrootsten te noemen. Terwijl uiterlijk hun teksten allemaal zesvoetig lang zijn en in druk eenzelfde bladspiegel lijken op te leveren, heeft ieder zijn eigen techniek en ars poetica, zodat elke dichter, niet alleen qua inhoud maar ook qua stijl, zijn volstrekt eigen verhaal vertelt.

Na verloop van tijd heeft de jambe de overhand boven de dactylus gekregen - dat heeft met de ontwikkeling van onze moderne talen en hun klemtonen in de vroege middeleeuwen te maken gehad. Het hémelsé gerécht heeft zich ten lánge léste als sterker voorgedaan dan Píramus ét Thisbé, iuvenúm pulchér-imus álter. Tegenwoordig is ook de jambe alweer minder zichtbaar of dwingend aanwezig in wat wij de vrije poëzie noemen en worden verhalen eerder in prozavorm verteld. Maar hexameters blijven bestaan, zolang ook duiven blijven koeren.

door MARIETJE D'HANE-SCHELTEMA

LUSTRUMPROGRAMMA

— 28 september 2013 —

Karel Eykman,
kinderboekenschrijver, liedjesschrijver en dichter

Eykman (Rotterdam, 1936), werkte eerst als jeugdpredikant in Rotterdam en Amsterdam.

Vanaf 1966 verwierf hij landelijk bekendheid met zijn Bijbelverhalen op televisie. Als lid van het schrijverscollectief werkte hij mee aan televisieprogramma's als De Stratenmakeropzeeshow, De Film van Ome Willem, Het Klokhuis en Sesamstraat. Naast zijn bewerkingen van Bijbelverhalen heeft hij ook vele jeugdromans op zijn naam staan.

In 2010 verscheen zijn boek "Het meisje met wie het nooit wat werd". Hierin vertelt hij over zijn jeugdherinneringen op het Erasmiaans, zijn zoektocht naar liefde en de groei naar volwassenheid. Het boek speelt zich af in 1955, het jaar waarin hij voor de derde keer bleef zitten. Een periode die de voedingsbodem vormde waarin zijn carrière als schrijver en dichter kon ontkiemen.

Marloes Jager,
zangeres

Foto: Daniel Bagger

Marloes Jager (Rotterdam, 1981) voltooide haar studie aan het Rotterdams Conservatorium, richting Jazz. Na haar studie werkte zij aan een jazz-CD met standards gearrangeerd door Henk Meutgeert van het Jazzorkest van het Concertgebouw.

Ze heeft veel opgetreden als jazz- en popzangeres in Nederland, België, Duitsland, Denemarken en Zwitserland. Ook werkte zij mee aan commercials voor radio en televisie.

Sinds september 2012 hebben Marloes en haar partner Malik Berrabah hun eigen muziekschool in Den Haag, de Music Academy Scheveningen, waar les wordt gegeven in onder andere jazz, pop, en musical zang.

Op het lustrum zullen Marloes en Berrabah nummers spelen die gaan over alle emoties waar je als puber mee te maken hebt gekregen.

Joop Keesmaat (Rotterdam, 1943) volgde zijn opleiding aan de Arnhemse Toneelschool en was onder meer verbonden aan Toneelgroep Theater in Arnhem, Toneelwerkgroep Proloog, het Zuidelijk Toneel en het RO Theater.

In 2006 ontving hij de Louis d'Or voor zijn hoofdrol in het stuk Hersenschimmen naar het boek van Bernlef.

In het najaar van 2010 was hij te zien als Joop den Uyl in de televisie-

serie "Den Uyl en de Affaire Lockheed" van de VARA. Hij ontving voor deze rol de Beeld- en Geluidaward 2012 in de categorie beste acteur.

Keesmaat zal het verhaal vertellen van Dido en Aeneas uit het heldendicht 'De Aeneis' van de dichter Vergilius over de omzwervingen van de Trojaanse held Aeneas na de ondergang van Troje.

Aeneas lijdt schipbreuk en spoelt aan op de kust van Carthago waar Dido koningin is. De vertaling is van Marietje d'Hane-Scheltema.

Shariff Nasr,
film maker, scenarioschrijver en copywriter

Shariff Nasr (Rotterdam, 1981) studeerde af aan de Nederlandse Film en Televisie Academie, richting scenario.

Nasr is regisseur en scenarioschrijver van verschillende korte films, komedieseries, videoclip, poëzie-clips, virals, internetgames, cross media campagnes en commercials. Hij schreef onder andere voor het Schnitzelparadijs de serie, regisseerde commerciële campagnes van Axe tot non-profit commercials voor Wakker Dier, comedy series voor BNN en SBS 6 en maakte recent nog 21 poëzieclips binnen het project Dichter Draagt Voor. Hoogtepunten in zijn carrière tot nu zijn onder andere: Beste Commercial van 2009 (Fonk Magazine), een Spinaward voor beste cross media campagne 2011, een People's Choice Award in 2011 (Filminute) en de Grand Prix in 2012 (Snapfilm Krakow).

Sander Sittig,
concertpianist

Sander Sittig (Rotterdam, 1961) studeerde bij Jan Wijn aan het Conservatorium van Amsterdam en rondde zijn studie af bij Naum Grubert, Willem Brons en Eugene Indjic.

Nog tijdens zijn studie debuteerde hij in het Concertgebouw in Amsterdam en De Doelen in Rotterdam. Na het winnen van prijzen op diverse internationale pianoconcours begon een carrière die hem door heel Europa en daarbuiten voerde, vaak als partner van befaamde violisten zoals Shlomo Mintz, Ilya Grubert, Liza Ferschtman en Lisa Jacobs.

Sittig maakte CD's als solist (werken van Mozart) en kamermuziek-speler en trad veelvuldig op voor radio en televisie. Hij werkt met veel plezier mee aan de theatrale jeugdcconcerten van stichting Oorkaan en is als pianist verbonden aan The International Holland Music Sessions (Bergen), het Internationale Vioolconcours van Sion (Zwitserland) en diverse andere masterclasses en zomeracademies.

Vorig jaar maakte Sittig met Mozart's Pianoconcert in d kleine terts en Moessorgski's Schilderijen op een tentoonstelling zijn debuut in de Tsjechische Republiek, trad op tijdens de festivals Violins of Hope in Charlotte (USA) en Crans-Montana Classics in Zwitserland en gaf concerten in Wenen, Istanbul en Brussel. In 2013 treedt hij met violist Shlomo Mintz in Japan, Zwitserland en Nederland op en werkt hij mee aan opnames voor diens Online Academy. Verder was hij te horen op het Amsterdams Kamermuziekfestival en geeft hij concerten in Italië, Portugal en Slowakije.

Pieter Steinz,
directeur van het Nederlands Letterenfonds

Pieter Steinz (Rotterdam, 1963) studeerde oude geschiedenis en Engelse taal- en letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam. Hij werkte daar als docent tot 1990, en vanaf 1989 als kunst- en boeken-redacteur bij NRC Handelsblad.

Sinds maart 2013 is hij directeur van het Nederlands Letterenfonds, dat zich in binnen- en buitenland inzet voor Nederlandse schrijvers en vertalers. Van zijn hand verscheen onder meer Lezen &cetera - Gids voor de wereldliteratuur (2003), Lezen op locatie - Atlas van de wereldliteratuur (2004), De duivelskunstenaar - De reis van doctor Faust door 500 jaar cultuurgeschiedenis (2010) en Macbeth heeft echt geleefd - Een reis door Europa in het voetspoor van 16 literaire helden (2011).

Made in Europe

De Russische roman, de Italiaanse cinema en de Duitse Romantiek; The Beatles, Mondriaan en Brancusi - Europa is meer dan eurocrisis en Brusselse regelzucht. Wat bindt Europa werkelijk? Welke culturele verworvenheden zijn typisch Europees en maken de Europeaan trots? Tijdens een interactieve lezing verdiept Pieter Steinz zich in 'het culturele DNA' van ons continent en geeft hij tekst en uitleg bij zijn langlopende Made in Europe-project. Zie ook www.pietersteinz.com

Lessen

Er zullen lessen te volgen zijn van de docenten:

Pieter Dupon, docent Geschiedenis

Jim Koster, docent Nederlands

Jankees Ouwerkerk, docent Biologie

Hans Overheul, docent Literatuur

Jan Spoelder, oud-docent Klassieke Talen

‘Opening Wall of Fame’

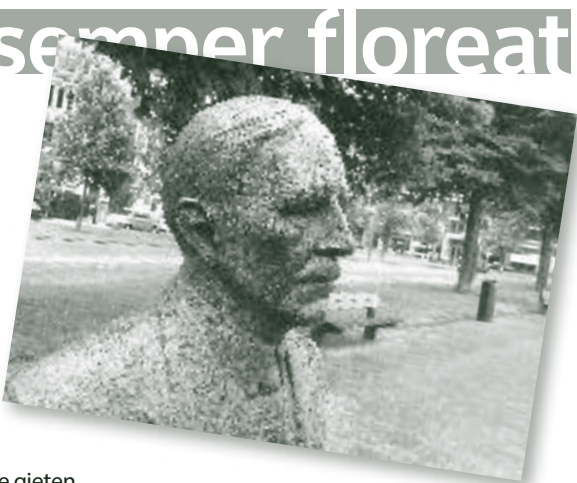
Vijf in brons gegoten Rotterdammers in het Scheepvaartkwartier

Ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de Erasmusstichting kreeg de Rotterdamse kunstenaar Robbert Jan Donker de opdracht een bronzen beeld te vervaardigen van de oprichter van de stichting, dr. Elie van Rijkevorsel (kleinzoon van Abraham van Rijkevorsel).

Dat beviel zo goed dat er een stichting in het leven werd geroepen met als doel het Scheepvaartkwartier in de omgeving van het Westplein te verfraaien met beelden. Op initiatief van deze Stichting

Beeldengroep Scheepvaartkwartier kreeg oud-Erasmiaan Donker de opdracht nog vier andere prominente Rotterdammers in brons te gieten.

Naast van Rijkevorsel (1845-1928) is gekozen voor: D.G. van Beuningen (1877-1955), Louis Jamin (1881-1953), Anthony van Hoboken (1756-1850) en Marten Mees (1828-1917). De vijf zijn als geleerde, zakenman, industrieel, weldoener of

bankier van grote importantie geweest voor Rotterdam.

Op 31 mei 2013 zijn de beelden bij de Veerhaven aan het Westplein onthuld.

door **MARIELLE PRONK**

lid worden?

Lid worden? Dat betekent twee keer per jaar een Tolle Belege op de mat met artikelen over het Erasmiaans, in verleden en heden. Semper Floreat organiseert jaarlijks diverse evenementen en elke vijf jaar een reünie.

Het lidmaatschap kost 15 euro per jaar, voor studenten 10 euro (maximaal vijf jaar). Aanmelden voor het lidmaatschap kan via e-mail en via de gewone post. Vermeld in uw e-mail uw volledige naam, adres, uw jaar van eindexamen en uw telefoonnummer. Uw mail kan naar administratie@semper-floreat.nl

Ondergetekende geeft zich tot wederopzegging op als lid van Semper Floreat:

Naam:

Adres:

Postcode: Woonplaats:

Telefoon: E-mail:

Eindexamenjaar:

Handtekening:

28-09-13: Lustrum

Graag opsturen naar: Semper Floreat, p/a Elisabethlaan 12, 3051 JB Rotterdam

ADRESWIJZIGING:		
T.W. van d Burg (1966) Westerdoksdiijk 647 1013 BX Amsterdam	D.J.S. Brasser (1980) De Wrangé 11 8051 PS Hattem	L dos Santos Cardoso (2010) De Vliegerstraat 27 3021 ZL Rotterdam
H.S. Landman (2004) Da Costaplein 4hs 1053 ZW Amsterdam	L. Engelbert (2003) Weteringsingel 6 2825 BL Berkenwoude	K.A. Spaans (1981) Agata de Bruynkade 3 3059 SE Rotterdam
M. Noordam (2001) Gruttersdijk 55a 3514 BJ Utrecht	S.M. Khouw (2006) Charactostraat 17 2909PM Capelle aan den IJssel	D. Tan (1995) Straatweg 26 3051 BE Rotterdam
ir. J.J. Reitsema (1977) Kwadijk 16 1471 CB Kwadijk	G I van Ling (2004) Merellaan 324 2902 JN Capelle aan den IJssel	LR Tilly (2009) Livingstonelaan 528 3526 JC Utrecht
J. Stam (2009) Kleiweg 220a 3051 SM ROTTERDAM	Y.L. Nio (1999) Thomas Avenue 1161 92109 San Diego Verenigde Staten	VE Vernède (2006) Jan Verfailleweg 102 1783 BE Den Helder
drs. V.J.M. Verhoeven (2002) Abstederdijk 173 3582 BG Utrecht	A.E. Pikaar (1956) Willemstraat 20 2514 HM Den Haag	Caroline Wroblewski (1998) Louise de Colignylaan 165 3062 HE Rotterdam
NIEUW LID: T.W. Bottelier (2006) Via Faentina 384a I-50133 Firenze Italië	NTY Santana (1998) Borssenburgstraat 19- I hoog 1078 VA Amsterdam	OVERLEDEN J.M. Berkman-Evertse (1945)

agenda

Belangrijke data in de Agenda Erasmiaans Gymnasium

28 september Lustrum Semper Floreat	23 april	
30 september Lustrum leerlingen	t/m 25 april	E.E.P.
18 december Kersttoneel	14 mei	Dodenherdenking,
19 december Kerstgala RGB		Erasmiaans filmfestival
27 januari Thema-avond vervolgonderwijs	21 mei	Erasmuslezing
30 januari Bandjesavond	5 juni	Kweekvijvertoneel
5 februari Oudercursus	11 juni	Inauguratie
12 februari Oudercursus	2 juli	Uitslag CE-II
13 maart Idus (o.v.b.)	4 juli	Uitreiking CE-II
26 maart Verkiezingen RGB	17 juli	Eindfeest RGB
28 maart Overdrachtsfeest RGB	18 juli	Promotie

Het Erasmiaanste kantoor!

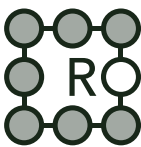
Scheer Sanders
advocaten

www.scheer.nl

“Ligt het aan het Erasmiaans
of is het toeval dat we
al zoveel jaar met veel plezier
succesvol samenwerken?”

Klaas Taselaar | Anneloes van der Woude

ROSTRA CONGRESCOMMUNICATIE

www.rostra.nl